ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας & Εφαρμοσμένων Οικονομικών

Τμήμα Γεωγραφίας

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου

Κατεύθυνση Β' Ευρωπαϊκές Πολιτικές, Σχεδιασμός & Ανάπτυξη του Χώρου

Η Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα: Μία πρώτη προσπάθεια αποτίμησης

Διπλωματική Εργασία

Σταυρούλα Τσεκούρα

Αθήνα, Φεβρουάριος 2018

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας & Εφαρμοσμένων Οικονομικών

Τμήμα Γεωγραφίας

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου

Κατεύθυνση Β' Ευρωπαϊκές Πολιτικές, Σχεδιασμός & Ανάπτυξη του Χώρου

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Επιβλέπων: Γιώργος Μαυρομμάτης, Λέκτορας, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Απόστολος Γ. Παπαδόπουλος, Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Κρητικός Ι. Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η Σταυρούλα Τσεκούρα δηλώνω υπεύθυνα ότι:

1) Είμαι ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της πρωτότυπης αυτής εργασίας και από όσο γνωρίζω η εργασία μου δε συκοφαντεί πρόσωπα, ούτε προσβάλει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

2) Αποδέχομαι ότι η ΒΚΠ μπορεί, χωρίς να αλλάξει το περιεχόμενο της εργασίας μου, να τη διαθέσει σε ηλεκτρονική μορφή μέσα από τη ψηφιακή Βιβλιοθήκη της, να την αντιγράψει σε οποιοδήποτε μέσο ή/και σε οποιοδήποτε μορφότυπο καθώς και να κρατά περισσότερα από ένα αντίγραφα για λόγους συντήρησης και ασφάλειας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω προς τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Γιώργο Μαυρομάτη, για την πολύτιμη βοήθειά του, την αμέριστη συμπαράσταση και υποστήριξή του, κατά τη διάρκεια της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τη φίλη και συμφοιτήτρια Διαμάντη Ραϊμόντα για την παροχή επιστημονικού υλικού σε μία περίοδο που η μετακίνησή μου ήταν αδύνατη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη στα Ελληνικά....6
Περίληψη στα Αγγλικά....7
Κατάλογος Γραφημάτων....8
Συντομογραφίες....9
1. Εισαγωγή στο μεταναστευτικό ζήτημα....10
1.1 Εισαγωγή....10
1.2 Ορισμός, βασικές έννοιες και θεωρίες μετανάστευσης....12
1.3 Συνοπτική παρουσίαση του Δικαίου Αλλοδαπών στην Ελλάδα....19
2. Στατιστικά στοιχεία του μεταναστευτικού στην Ελλάδα....22
2.1 Στατιστικά Ροών Μετανάστευσης....22
2.2 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά....25
2.3 Επίπεδο εκπαίδευσης και απασχόληση μεταναστών....28
3. Περιγράφοντας τα μεταναστευτικά ρεύματα....32
3.1 Συνοπτική ιστορική αναδρομή....32
3.2 Βασικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού ρεύματος της δεκαετίας 1990....34
3.3 Βασικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού ρεύματος του 21ου αιώνα....36
3.4 Η μεταναστευτική κρίση του 2015....38
4. Επιδράσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα.....42
4.1 Δημογραφικές επιδράσεις....42
4.2 Οικονομικές επιδράσεις....43
4.3 Κοινωνικές επιδράσεις....46
4.4 Πολιτικές επιδράσεις....47
4.5 Πολιτισμικές επιδράσεις....48
5. Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας. Περιγράφοντας το θεσμικό πλαίσιο.....51
5.1 Νόμος 4310/1929....53

5.2 Νόμος 1975/1991 54
5.3 Νόμος 2910/2001 55
5.4 Νόμος 3386/2005 56
5.5 Νόμος 3536/2007 58
5.6 Νόμος 3838/2010 59
5.7 Νόμος 4018/2011 60
5.8 Νόμος 4251/2014 61
5.9 Νόμος 4332/2015 64
5.10 Εγκύκλιος αριθ. 13 65
6. Συμπεράσματα - Προοπτικές 67
Βιβλιογραφία 72

Περίληψη στα Ελληνικά

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποτυπώσει και να αποτιμήσει εν συντομία τη μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας. Πιο συγκεκριμένα, προσεγγίζει το μεταναστευτικό ζήτημα, αποσαφηνίζοντας τις βασικές έννοιες της μετανάστευσης και αποτυπώνοντας τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στις εισροές μεταναστών και τη μετεγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Επιχειρείται, επίσης, μια περιγραφή των κύριων μεταναστευτικών ρευμάτων, ενώ προσεγγίζονται και οι επιδράσεις τους σε δημογραφικό, πολιτικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό επίπεδο. Αφού παρουσιαστεί το θεσμικό πλαίσιο της χώρας για τη μεταναστευτική πολιτική, γίνεται μια αποτίμηση της παρούσας κατάστασης και παρουσιάζονται κάποιες ιδέες για τη βελτίωση της μεταναστευτικής πολιτικής από τώρα και στο εξής.

Λέξεις κλειδιά: Μεταναστευτική πολιτική, μετανάστες, Ελλάδα, εισροές, επιδράσεις

Περίληψη στα Αγγλικά

This paper aims to present and evaluate in some scale Greece's migration policy. It will focus on clarifying the most important definitions and theories of immigration, while it will also show statistical data concerning migration inflows and outflows as well as immigrant numbers and describe immigrants' profile. Once these have been presented, the paper will try to examine the social, political, cultural and economic consequences for the country due to immigration in the past 30 years. Moreover, there will be a short but comprehensive analysis of the main immigration laws that have been voted in the same period of time, along with an evaluation of the adopted policies. Finally, there are some thoughts for the future of Greece's migration policy that will always have to be in line with Europe's policy.

Keywords: Migration Policy, immigrants, Greece, inflows, consequences

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Λόγοι μετανάστευσης ……..σ.22

Γράφημα 2: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα και ο λόγος εγκατάστασής τους κατά το 2010 ……..σ.23

Γράφημα 3: Ροές μεταναστών ……..σ.24

Γράφημα 4: Πλήθος μεταναστών ανά ηλικιακή ομάδα που εισήλθαν στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία ……σ.25

Γράφημα 5: Εισερχόμενοι μετανάστες κατά φύλο (έτος 2016)……σ.25

Γράφημα 6: Λόγοι μετανάστευσης ανά ηλικιακές ομάδες ……σ.27

Γράφημα 7: Επίπεδο Εκπαίδευσης Μεταναστών ……σ. 28

Γράφημα 8: Πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης ……σ.29

Γράφημα 9: Μετανάστευση ανά φύλο τη δεκαετία του 90'……..σ.34

Γράφημα 10: Αναλογία ανδρών-γυναικών μεταναστών, προερχόμενων από τις ασιατικές χώρες ……σ.36

Γράφημα 11: Αριθμός παράνομα εισερχόμενων μεταναστών στην Ελλάδα, την περίοδο 2006-2015 ……σ.37

Γράφημα 12: Χώρες προέλευσης μεταναστών στα κράτη μέλη της Ε.Ε. για το έτος 2015..σ.38

Γράφημα 13: Αθροιστικές Αιτήσεις ασύλου από Σύριους μετανάστες ……σ.39

Γράφημα 14: Χρονική εξέλιξη των αιτήσεων ασύλου ……..σ.40

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΕΚΚΕ	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refuges

1. Εισαγωγή στο μεταναστευτικό ζήτημα

1.1 Εισαγωγή

Η μετανάστευση είναι ένα σύνθετο, περίπλοκο και δυναμικό φαινόμενο, με πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές προεκτάσεις, το οποίο αποτελεί κομμάτι της ανθρώπινης ιστορίας και εξέλιξης. Η πρώτη μεγάλη μετανάστευση από την Αφρική προς την Αυστραλία και την Ινδία πραγματοποιήθηκε πριν από περίπου 50.000 χρόνια, ενώ οι πρώτοι άνθρωποι στην Ευρώπη υπολογίζεται πως έφτασαν πριν 35.000 χρόνια. Αντίστοιχα, στην Αμερική το 3.000 π.Χ. μεγάλοι πολιτισμοί βασίστηκαν στις μετακινήσεις πληθυσμών για λόγους επιβίωσης, αλλά και υψηλότερου επιπέδου διαβίωσης.

Στο χρονικό διάστημα, μεταξύ 1821 και 1924, περίπου 55 εκατομμύρια Ευρωπαίοι μετανάστευσαν σε υπερατλαντικές χώρες. Οι μετακινήσεις πληθυσμών οφείλονταν σε διάφορες αιτίες, αλλά ήταν κυρίως οικονομικές. Δηλαδή, η αναζήτηση καλύτερου βιοτικού επιπέδου, η ανέχεια, η αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής οδηγούσαν τους ανθρώπους στη μετανάστευση. Επίσης, σε κάποιες περιπτώσεις η αύξηση και η συγκέντρωση του πληθυσμού σε ορισμένες περιοχές, αλλά και η ανάγκη των περισσότερο αναπτυγμένων χωρών για νέο εργατικό δυναμικό, οδηγούσαν σε μετακινήσεις τους εκάστοτε πληθυσμούς.

Στην Ελλάδα, το φαινόμενο της μετανάστευσης μετρά αρκετά χρόνια, με τη χώρα τις τελευταίες δεκαετίες να αποτελεί παράδειγμα τόσο αποστολής, όσο και υποδοχής μεταναστών. Η στρατηγική της θέση μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, η παρουσία της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η εύκολη πρόσβαση δια θαλάσσης, αλλά και οι κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικράτησαν κατά καιρούς, την καθιστούσαν συχνά «ελκυστικό» προορισμό για τα μεταναστευτικά ρεύματα.

Η πρώτη είσοδος μεταναστών στη χώρα, πραγματοποιήθηκε το 1923, ύστερα από τη μικρασιατική καταστροφή και τη Συνθήκη της Λωζάννης. Τότε, στα πλαίσια της ανταλλαγής πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, μετακινήθηκαν προς την Ελλάδα 1.650.000 Έλληνες της Μικράς Ασίας, ενώ έφυγαν από την Ελλάδα προς την Τουρκία 670.000 Τούρκοι (ΓΕΕΘΑ, 1923).

Στη συνέχεια, περίπου 400.000 Έλληνες έφυγαν από την χώρα με βασικό προορισμό τις ΗΠΑ. Μετά τη λήξη του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου, και ιδίως από το 1955 και έπειτα, οι Έλληνες

άρχισαν να μεταναστεύουν σε δυτικές και ευρωπαϊκές χώρες (ΕΚΚΕ, 1999). Το 1970 καταγράφεται νέο κύμα μεταναστευτικών ροών με την διαφορά ότι η Ελλάδα πλέον αποτελεί και χώρα υποδοχής μεταναστών ως εργατικό δυναμικό (Μουσούρου, 2003). Πρόκειται για αλλοδαπούς, αλλά και για παλιννοστούντες Έλληνες κυρίως από την τότε Δυτική Γερμανία και χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Ένα σημαντικό μέρος των παλιννοστούντων αυτών ήταν και πολιτικοί πρόσφυγες από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, που ξεκίνησαν να επιστρέφουν μαζικά στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Βάσει της Κεντρικής Επιτροπής Πολιτικών Προσφύγων υπολογίζεται ότι επέστρεψαν στην Ελλάδα άνω των 34.000 ατόμων. Μετά το 1990 η Ελλάδα μεταβάλλεται ξεκάθαρα πια από χώρα εξόδου σε χώρα εισόδου. Την περίοδο αυτή, η χώρα υπέστη ένα ισχυρό σοκ όταν δέχτηκε υψηλό ποσοστό οικονομικών μεταναστών δεδομένου του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού της. Το άνοιγμα των συνόρων με την Αλβανία, αλλά και η διάλυση του πρώην σοβιετικού μπλοκ, σήμαναν τεράστια εισροή μεταναστών τόσο από την Αλβανία, όσο και από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (Κοιλιάρη, 1997).

Αυτό το κύμα μεταναστών ήταν το πρώτο μαζικό κύμα που δέχτηκε η χώρα και η Ελλάδα ήταν εντελώς απροετοίμαστη να το διαχειριστεί. Όλα τα προηγούμενα, σε συνδυασμό με την παράνομη μετανάστευση που «άνθιζε» εκείνη την περίοδο, κατέστησαν το μεταναστευτικό ζήτημα ένα δισεπίλυτο πρόβλημα για τη χώρα (Gropas & Triandafyllidou, Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourses, 2007).

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία προσπάθεια αποτίμησης της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα. Η χρήση του όρου «πρώτη» στον τίτλο, σκοπό έχει να αναδείξει περισσότερο τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε, καθώς ένα τόσο πολυσύνθετο θέμα για να καλυφθεί σφαιρικά απαιτεί έρευνα και ενασχόληση σε επίπεδο διδακτορικής διατριβής ή ακαδημαϊκής έρευνας.

Στις ενότητες που ακολουθούν επιχειρείται να προσεγγιστεί το ζήτημα της από διαφορετικές πλευρές/οπτικές, αλλά και να αποτυπωθεί συνοπτικά η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας ως χώρα υποδοχής.

Η πρώτη ενότητα αποτελεί μια εισαγωγή στο μεταναστευτικό ζήτημα, ενώ επιχειρείται να αναγνωριστούν και να οριστούν οι βασικές έννοιες γύρω από αυτό το θέμα. Επιπλέον, στόχος είναι να παρουσιαστεί εν συντομία το Δίκαιο Αλλοδαπών, όπως επίσης η μεταναστευτική

πολιτική της Ελλάδας, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς στη συνέχεια. Στη δεύτερη ενότητα, καταγράφονται τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στο φαινόμενο της μετανάστευσης, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική περιγραφή των μεταναστευτικών ρευμάτων. Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζονται οι σημαντικότερες επιδράσεις που είχε στην Ελλάδα το μεταναστευτικό ζήτημα, σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό επίπεδο και στο πέμπτο κεφάλαιο επιχειρείται μία προσέγγιση του νομοθετικού πλαισίου της χώρας, βάσει του οποίου πραγματοποιούνται όλες οι ενέργειες αναφορικά με τους μετανάστες και την εγκατάσταση τους στην Ελλάδα, αλλά και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους απέναντι στο κράτος και τους ασφαλιστικούς φορείς. Η τελευταία ενότητα αποτελεί μια σύνοψη της παρούσας κατάστασης και περιλαμβάνει κάποιες σκέψεις – προτάσεις προκειμένου να βελτιωθεί η αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος στην Ελλάδα.

1.2 Ορισμός, βασικές έννοιες και θεωρίες μετανάστευσης

Μετανάστευση κατά τον Schnapper ορίζεται η μετακίνηση ατόμων από μια χώρα ή περιοχή σε μία άλλη. Η μετανάστευση διακρίνεται σε εσωτερική και εξωτερική, ανάλογα με το «ύφος» της μετακίνησης. Συγκεκριμένα, εσωτερική ονομάζεται όταν η μετακίνηση γίνεται εντός της επικράτειας, ενώ εξωτερική όταν γίνεται εκτός επικράτειας (Schnapper, 1991).

Η μετακίνηση έξω από μια γεωγραφική περιοχή ή χώρα καλείται εκροή μεταναστών, ενώ η μετακίνηση προς χώρα υποδοχής καλείται εισροή μεταναστών. Ανάλογα με την χώρα υποδοχής η μετανάστευση διακρίνεται σε ευρωπαϊκή ή ενδοευρωπαϊκή και υπερπόντια ή διηπειρωτική (Μουσούρου, 2003). Διάκριση του τύπου μετανάστευσης πραγματοποιείται και βάσει του χρόνου παραμονής στη χώρα υποδοχής. Υπάρχει η βραχυπρόθεσμη και η μακροπρόθεσμη μετανάστευση. Η πρώτη αφορά σε μετακίνηση σε χώρα υποδοχής για διάστημα μεταξύ τριών και δώδεκα μηνών. Η δεύτερη αφορά σε μετακίνηση για τουλάχιστον ένα έτος (Σαμπατάκου, 2006).

Η μετανάστευση μπορεί να αντιμετωπιστεί ως μια κυκλική διαδικασία ατομική αλλά και συλλογική. Εφαλτήριο της διαδικασίας είναι η προσωπική απόφαση για μετακίνηση σε μια νέα χώρα, η οποία καταλήγει σε παλιννόστηση και επαναπατρισμό των ίδιων ατόμων ή ομάδων. Κεντρική θέση σε αυτή την κυκλική πορεία κατέχει ο μετανάστης, ενώ πρόκειται για μια

ανατροφοδοτούμενη διαδικασία, καθώς οι μετανάστες διευκολύνουν τις οικογένειες και τους φίλους τους σχετικά με το πώς θα μεταναστεύσουν (Χάντινγκτον, 1999).

Για τη μετανάστευση έχουν διατυπωθεί σειρά θεωριών, η διαφορετικότητα των οποίων έχει να κάνει με το υπόβαθρο και την οπτική των ερευνητών που εξέτασαν το ζήτημα, αλλά και με την εποχή που διατυπώθηκαν (άρα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μετανάστευσης την εποχή εκείνη). Οι θεωρίες αυτές όμως δεν λειτουργούν «ανταγωνιστικά» η μία προς την άλλη, υπό την έννοια ότι δεν έρχεται η μία να αναιρέσει το περιεχόμενο και την ισχύ της άλλης, αλλά λειτουργούν «συμπληρωματικά» επιχειρώντας να περιγράψουν και να προσδιορίσουν τα αίτια της μετανάστευσης ως πολυσύνθετο φαινόμενο.

Για να γίνει αυτό κατανοητό θα πρέπει να αναλογιστεί κανείς ότι οι αποφάσεις μετανάστευσης λαμβάνονται: (α) σε μία προσπάθεια μεγιστοποίησης του οφέλους (π.χ. καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, εύρεση εργασίας, διασφάλιση της ζωής και της ακεραιότητας κ.α.) από πλευράς λήπτη απόφασης (ατομικό επίπεδο), (β) λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες μείωσης του κινδύνου για ολόκληρη την οικογένεια μίας τέτοιας απόφασης (οικογενειακό επίπεδο), (γ) με βάση τις επικρατούσες συνθήκες (π.χ. ανεργία, εμφύλιες διαμάχες, πολιτική αστάθεια κ.α.) σε εθνικό επίπεδο και (δ) επιλέγοντας «οδό» μετανάστευσης και χώρα προορισμού με βάση τους δομικούς περιορισμούς του διεθνούς περιβάλλοντος (διεθνές επίπεδο).

Η πιο παλιά θεωρία μετανάστευσης που ανάγει τις ρίζες της στις δεκαετίες του 1950, είναι αυτή της νεοκλασικής οικονομικής μακρο–θεωρίας. Η συγκεκριμένη θεωρία περιλαμβάνει ω βασική υπόθεση ότι η διεθνής μετανάστευση του εργατικού δυναμικού έχει την αιτία της στις διαφορές των μισθών ανάμεσα στις διαφορετικές χώρες (Παπαδόπουλος, 2015). Από τη μία πλευρά βρίσκονται χώρες που έχουν μεγάλο αριθμό δυνητικών εργαζομένων (μεγάλη προσφορά εργασίας) και (αναλογικά) μικρότερο όγκο διαθέσιμων κεφαλαίων (για επενδύσεις που θα οδηγήσουν σε νέες θέσεις εργασίας). Λόγω του ότι η προσφορά εργασίας είναι μικρότερη από τη ζήτηση, οι μισθοί είναι χαμηλοί.

Από την άλλη πλευρά χώρες με μεγάλα επενδυτικά κεφάλαια ενδέχεται να έχουν περιορισμούς ως προς το ανθρώπινο δυναμικό (την εποχή ανάπτυξης της εν λόγω θεωρίας η παγκοσμιοποίηση των οικονομιών και η ελεύθερη μεταφορά κεφαλαίων δεν ήταν αυτονόητα, ώστε να μεταφερθούν τα κεφάλαια αυτά σε άλλες γεωγραφικές ζώνες), με αποτέλεσμα οι μισθοί να είναι υψηλότεροι (ζήτηση εργασίας μεγαλύτερη της προσφοράς). Η ανισοκατανομή

αυτή, οδηγεί σε μετανάστευση προς την δεύτερη περίπτωση χωρών, με αποτέλεσμα σταδιακά οι μισθολογικές διαφορές να αμβλύνονται και να περιορίζεται σταδιακά η μετανάστευση. Βάσει της θεωρίας αυτής, οι κυβερνήσεις είναι να ελέγχουν τις μεταναστευτικές ροές ή να επηρεάζουν τις αγορές εργασίας (Παπαδόπουλος, 2015).

Στην ίδια λογική βρίσκεται και η νεοκλασική οικονομική μικρο–θεωρία που και αυτή τονίζει ως αιτία μετανάστευσης την αγορά εργασίας, μεταφέροντας όμως το επίπεδο ανάλυσης κατά τον Παπαδόπουλο (2016) στο ατομικό επίπεδο (ατομική επιλογή) και στους παράγοντες που επηρεάζουν την τελική απόφαση περί μετανάστευσης ή μη.

Τη δεκαετία του 1980 προέκυψε ως νέα θεωρία αυτή των νέων οικονομικών της μετανάστευσης, εν μέρει λόγω και της κριτικής που προέκυψε στην νεοκλασική θεωρία (Stark & Bloom, 1985). Η εν λόγω θεωρία μετατοπίζει το κέντρο βάρους από το «άτομο» σε περισσότερο συλλογικές οντότητες, όπως η οικογένεια και το νοικοκυριό, όπου στόχος δεν είναι αποκλειστικά η μεγιστοποίηση του οφέλους, αλλά και η ελαχιστοποίηση των κινδύνων.

Στα πλαίσια αυτά, οι οικογένειες ελαχιστοποιούν τον κίνδυνο τους, μέσω του διαμοιρασμού των πόρων που διαθέτουν, με την «εργασία» να αποτελεί τον βασικό τους πόρο. Έτσι κάποια μέλη της οικογένειας μένουν στον τόπο γέννησης, ενώ άλλα μεταναστεύουν σε άλλες χώρες (ακόμα και αν δεν υπάρχει μεγάλη μισθολογική απόκλιση) ώστε να στηρίξουν με εμβάσματα οικονομικά την οικογένεια. Μέσα από τη διαδικασία αυτή, η μετανάστευση συμβάλει και στην τοπική ανάπτυξη (της χώρας προέλευσης του μετανάστη). Σε αυτή τη θεωρία, κατά τον Παπαδόπουλο (2016) οι κυβερνήσεις δεν επηρεάζουν τους ρυθμούς μετανάστευσης μόνο μέσω πολιτικών για τις αγορές εργασίας αλλά και μέσω πολιτικών που αφορούν την ασφάλιση, το κεφάλαιο και τις μελλοντικές αγορές.

Παράλληλα, άρχισε να διερευνάται το κατά πόσο είναι οι προορισμοί που έλκουν τους μετανάστες (pull factors) ή οι τόποι καταγωγής που τους στρέφουν στην μετανάστευση (push factors). Με πρωτεργάτη τον Piore (Piore, 1979), αναπτύχθηκε η θεωρία του δυϊσμού στην αγορά εργασίας η οποία αναδείκνυε τη σημασία των παραγόντων έλξης (pull factors) στη διεθνή μετανάστευση, αναδεικνύοντας την ύπαρξη μόνιμης/σταθερής ζήτησης για φθηνό, μεταναστευτικό, εργατικό δυναμικό στις ανεπτυγμένες χώρες.

Η τάση αυτή ενισχύεται από το γεγονός πως οι γηγενείς σταδιακά οδηγούνται σε θέσεις εργασίας εντάσεως γνώσης, οπότε αυξάνεται η ανάγκη για κάλυψη των θέσεων εντάσεως

εργασίας (dangerous, dirty and demeaning jobs) από ανθρώπους διατεθειμένους να τις κάνουν με χαμηλό κόστος, όπως οι μετανάστες. Αν στην τάση αυτή συνυπολογιστούν και οι παράγοντες απώθησης από τους τόπους καταγωγής (push factors), που μπορεί να ποικίλουν (π.χ. λιμοί, πολύ υψηλή ανεργία, εμφύλιες συγκρούσεις κ.α.), τότε μπορεί ευκολότερα να ερμηνευτεί η συνεχής διαδικασία της διεθνούς μετανάστευσης, ως δομικό κομμάτι του καπιταλιστικού συστήματος των ανεπτυγμένων κρατών.

Τέλος, μία ακόμα θεωρία μετανάστευσης είναι και η θεωρία δικτύων. Σύμφωνα με αυτή, η μετανάστευση είναι μια δυνατότητα την οποία «στερούνται» οι φτωχοί, καθώς απαιτούνται οικονομικοί πόροι προκειμένου να πραγματοποιηθεί η μετακίνηση. Τα μεταναστευτικά δίκτυα αυξάνουν την πιθανότητα των διεθνών μετακινήσεων λόγω του ότι μειώνουν τα κόστη και τους κινδύνους της μετακίνησης, ενώ παράλληλα αυξάνονται τα προσδοκώμενα καθαρά οφέλη από την μετανάστευση. (Παπαδόπουλος, 2015).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα από το πρόσφατο μεταναστευτικό παρελθόν της Ελλάδας αποτελεί η επαναλαμβανόμενη φράση «έχω συγγενείς στην Αμερική και μπορούν να μου βρουν δουλειά». Όταν τα δίκτυα φτάνουν στο σημείο να είναι αρκετά διευρυμένα και συμπαγή, τα κύματα μετανάστευσης αυξάνονται. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που τα δίκτυα εξελίσσονται σε οργανισμούς ή ιδρύματα, τα οποία προωθούν και διευκολύνουν τη μετανάστευση έχοντας πια θεσμική μορφή (π.χ. smuggling). Παράλληλα, δημιουργείται και μια κουλτούρα μετανάστευσης.

Οι βασικές ομάδες μετακινούμενων ατόμων, προκειμένου να επιτύχουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης ή ευκαιρίες για τους ίδιους και τις οικογένειες τους, ή για να αποφύγουν πολέμους και διώξεις είναι τρεις: οι πρόσφυγες, οι εσωτερικά εκτοπισμένοι και οι μετανάστες.

Το κύριο νομικό κείμενο που ορίζει την ιδιότητα του πρόσφυγα είναι αυτό της Σύμβασης της Γενεύης που υπογράφτηκε το 1951. Λίγα χρόνια αργότερα, υπογράφηκε στη Νέα Υόρκη το Πρωτόκολλο του 1967. Η Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 αποτελούν τις βάσεις της προστασίας των προσφύγων, κατοχυρώνοντας τις νομικές αρχές που συναντώνται σε πολλά διεθνή κείμενα αλλά και στα εθνικά δίκαια.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Σύμβασης, όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο του 1967, ο πρόσφυγας ορίζεται ως εξής: «*Ένα άτομο που λόγω βάσιμου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων*

ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας, ή που δεν έχει υπηκοότητα και είναι εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, ως αποτέλεσμα των γεγονότων αυτών, δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτή» (Ηνωμένα Έθνη, 1951).

Μετανάστες είναι τα άτομα που εγκαταλείπουν τη χώρα καταγωγής τους προσβλέποντας σε καλύτερες συνθήκες εργασίας και γενικά διαβίωσης, στις χώρες τελικού προορισμού τους (UNHCR, 2012). Αν και ολοένα περισσότερο σήμερα οι λόγοι του ξεριζωμού είναι αναγκαστικοί, παρά αποτέλεσμα «ελεύθερης επιλογής» (ιδιαίτερα σε περιπτώσεις φυσικών ή περιβαλλοντικών καταστροφών ή απόλυτης φτώχειας), οι μετανάστες έχουν καταρχήν τη δυνατότητα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους όποτε το θελήσουν, σε αντίθεση με τους πρόσφυγες.

Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστία του ΟΗΕ, η διάκριση των δύο κατηγοριών εξακολουθεί να έχει νόημα και μεγάλη σημασία, δεδομένου ότι οι πρόσφυγες, ελλείψει εθνικής προστασίας, προστατεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και άλλα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα. Το δικαίωμά τους να ζητήσουν άσυλο αποτελεί βασική αρχή της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και επομένως η χορήγηση ασύλου δεν αποτελεί πράξη «φιλανθρωπίας», ούτε εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της Ελλάδας, αλλά υποχρέωσή της.

Το ερώτημα είναι το πώς μπορεί να γίνει η διάκρισή τους κατά την είσοδο στην Ελλάδα, καθώς δεν είναι άμεσα δυνατή. Τόσο οι πρόσφυγες, όσο και οι μετανάστες χρησιμοποιούν σήμερα τους ίδιους δρόμους διέλευσης και εισόδου και συχνά καταφεύγουν στα ίδια «κυκλώματα» διακινητών προκειμένου να αποφύγουν τους αυξημένους ελέγχους στα σύνορα και να φτάσουν στη χώρα. «*Γι' αυτό γίνεται λόγος για «μικτές μεταναστευτικές ροές». Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οι μετανάστες στερούνται νομιμοποιητικών εγγράφων (π.χ. διαβατήριο, βίζα ή άλλα έγγραφα), γεγονός που κάνει ακόμα πιο δύσκολη την εξακρίβωση της ταυτότητάς τους, της χώρας καταγωγής ή της ανάγκης τους για διεθνή προστασία, όταν περνούν τα σύνορα. Μόνο εάν ζητήσουν άσυλο και ενταχθούν στη σχετική διαδικασία, και εφόσον το σύστημα ασύλου είναι δίκαιο και αποτελεσματικό, θα είναι δυνατό στο τέλος της διαδικασίας να εξακριβωθεί ποιοί είναι πραγματικά πρόσφυγες και ποιοί όχι*» (UNHCR, 2012).

Για την τρίτη κατηγορία, αυτή των εσωτερικά εκτοπισμένων, η Ύπατη Αρμοστία του ΟΗΕ αναφέρει ότι πρόκειται για άτομα που αναγκάζονται, όπως και οι πρόσφυγες, να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές εστίες τους. Αντί όμως να διασχίσουν τα διεθνή σύνορα της χώρας τους και να μεταβούν σε άλλη χώρα αναζητούν προστασία σε άλλες περιοχές της χώρας καταγωγής ή διαμονής τους (UNHCR, 2005).

Οι εν λόγω κατηγοριοποιήσεις, όπως και κάθε άλλη που θα παρατεθεί, υποκύπτει σε ένα εννοιολογικό σφάλμα, αυτό της «κατηγοριοποίησης» των κινήτρων του μετακινούμενου. Στην πραγματικότητα όμως, τα κίνητρα μετανάστευσης είναι μεικτά καθώς καθορίζονται από ποικιλία παραγόντων που καθιστούν δυσδιάκριτα τα όρια, ειδικά όταν πρέπει να οριοθετηθούν με βάση το πως αντιλαμβάνεται η νομοθεσία στον Δυτικό Κόσμο, τα τεκταινόμενα στην Αφρική ή την Ασία.

Ο νομικός διαχωρισμός των μεταναστών ακολουθεί περισσότερο μία λογική “On/Off” (Bommes & Sciortino, 2011) στα πλαίσια της προσπάθειας ανάδειξης της «παρατυπίας» που τελούν οι μετανάστες. Η «παρατυπία» όμως αυτή είναι περισσότερο πολιτικό και νομοθετικό δημιούργημα που πηγάζει από την μεταναστευτική πολιτική και νομοθεσία και διώκεται γιατί θεωρείται «προσβολή της εθνικής κυριαρχίας διότι αποτελεί απόδειξη ότι ένα έθνος δεν έχει τον έλεγχο των συνόρων του» (Dauvergne, 2004). Ακόμα και σε περιπτώσεις που η «παρατυπία» αυτή διορθωθεί μέσω της διευθέτησης από πλευράς μεταναστών του καθεστώτος τους, οδηγούνται συχνά σε «αναγκαστική παρανομία» καθώς αντιμετωπίζουν δυσκολία στην ανανέωση των αδειών τους, π.χ. εξαιτίας της αδυναμίας να αποδείξουν επίσημα ότι εργάζονται (Triandafyllidou, 2010).

Ένα βασικό θέμα που έρχεται να προστεθεί στο ανωτέρω εννοιολογικό πλαίσιο είναι αυτό του ορισμού του «αλλοδαπού» που έρχεται να συμπληρώσει το πολύ-επίπεδο ψηφιδωτό του μεταναστευτικού ζητήματος. Ως αλλοδαπός ορίζεται εκείνος που έχει διαφορετική ιθαγένεια από τη χώρα στην οποία βρίσκεται, εν προκειμένω την ελληνική δηλαδή, ή είναι ανιθαγενής, δεν έχει δηλαδή την ιθαγένεια κανενός κράτους (Βρέλλης, 2003).

Η ιθαγένεια, δηλαδή, είναι το κριτήριο διάκρισης μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών. Για την ενεργοποίηση του ν.3386/2005, υπήκοος τρίτης χώρας νοείται το φυσικό πρόσωπο, που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια, ούτε την ιθαγένεια οποιουδήποτε άλλου κράτους-μέλους της

Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 17, Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης) (Πουλαράκης & Ψωμιάδη, 2010).

Βάσει της παραπάνω διάκρισης, τα φυσικά πρόσωπα κατηγοριοποιούνται νομικά με βάση το γένος σε ομογενείς και αλλογενείς. Στην παρούσα εργασία μελετήσουμε κυρίως την περίπτωση της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής απέναντι σε αλλογενείς.

Με τον όρο ομογενείς αναφερόμαστε σε άτομα μιας χώρας που ζουν σε μια ξένη χώρα. Πρόκειται για έναν όρο στενά συνδεδεμένο με τη χώρα μας, εφόσον μεγάλοι πληθυσμοί της Ελλάδας μετανάστευσαν κυρίως στην Αυστραλία, την Αμερική, τον Καναδά και τη Γερμανία. Από τις αρχές του 1990 μεγάλος αριθμός ομογενών επέστρεψε και εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα. Το νομικό πλαίσιο και οι διαδικασίες χορήγησης του Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς, αλλά και οι διαδικασίες κτήσης ιθαγένειας εξακολουθούν να παρουσιάζουν ακόμη προβλήματα και έλλειψη σαφήνειας (Συνήγορος του Πολίτη, 2018).

Σύμφωνα με τον Συνήγορο του Πολίτη, ομογενείς από άλλες χώρες αντιμετωπίζουν προβλήματα ειδικά στην άδεια παραμονής τους λόγω της ιδιαίτερης αδιαφάνειας του νομικού πλαισίου που διέπει την άδειά τους. Επιπλέον, όλο και μεγαλύτερος αριθμός ατόμων που διαμένουν στη χώρα επιθυμεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι πολλοί έχουν εγκατασταθεί μόνιμα στην Ελλάδα.

Στην κατηγορία των αλλογενών συγκαταλέγονται οι ανιθαγενείς και οι πρόσφυγες – μετανάστες. Οι ανιθαγενείς για την Ελλάδα, όπως προαναφέρθηκε, είναι άτομα χωρίς ιθαγένεια ή τουλάχιστον χωρίς την ελληνική ιθαγένεια (Διεθνής Σύμβαση, Νέα Υόρκη, 28/09/1954). Από την κατηγορία των ανιθαγενών εξαιρούνται οι κατωτέρω:

- Πρόσωπα που απολαμβάνουν της προστασίας ή της αρωγής εκ μέρους οργανώσεως ή καθιδρύματος των Ηνωμένων Εθνών και για όσο χρόνο την απολαμβάνουν.
- Πρόσωπα που έχουν θεωρηθεί από τις αρμόδιες αρχές της χώρας στην οποία διαμένουν ότι έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της χώρας αυτής, σαν να είναι ιθαγενείς.
- Πρόσωπα που έχουν διαπράξει εγκλήματα κατά της ειρήνης, εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, βαρύ έγκλημα κοινού δικαίου εκτός της χώρας διαμονής, ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

Έχοντας ορίσει στην παρούσα ενότητα το φαινόμενο της μετανάστευσης μέσα από τις διάφορες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για αυτό και έχοντας κατανοήσει το περιεχόμενο της έννοιας του πρόσφυγα – μετανάστη – αλλογενούς, καθώς και τους περιορισμούς στους οποίους η ανάλυση υπόκειται (π.χ. μεικτά κίνητρα μετανάστευσης), θα στρέψουμε την προσοχή μας στο Δίκαιο των Αλλοδαπών στην Ελλάδα και θα προσπαθήσουμε να αποτυπώσουμε συνοπτικά τον τρόπο που αντιλαμβάνεται το ελληνικό πολιτικό και νομικό σύστημα τα φαινόμενα και τις έννοιες που περιγράφηκαν.

1.3 Συνοπτική παρουσίαση του Δικαίου Αλλοδαπών στην Ελλάδα

Ως δίκαιο αλλοδαπών ορίζεται το σύνολο των κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τη νομική κατάσταση των αλλοδαπών στην ημεδαπή (Παπασιώπη - Πασιά, Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών, 2007). Το δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών αποτελεί κομμάτι τους διεθνούς ιδιωτικού δικαίου.

Οι κανόνες του δικαίου αλλοδαπών πηγάζουν από το δημόσιο διεθνές δίκαιο και από το εθνικό δικαιϊκό σύστημα. Οι κανόνες που αφορούν στη νομική κατάσταση των αλλοδαπών προέρχονται από τις αρχές του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου. Συγκεκριμένα, από τις Διεθνείς Συμβάσεις και από τις αρχές δικαίου που αναγνωρίζουν τα πολιτισμένα έθνη, οι οποίες έχουν ισχύ κανόνων διεθνούς δικαίου. Οι κανόνες αυτοί ορίζουν τα «όρια» κάτω από τα οποία ένα έθνος οφείλει να προστατεύσει τους αλλοδαπούς. Διεθνώς τα όρια αυτά καθιερώθηκε να αποκαλούνται minimum standard και περιλαμβάνουν τους παρακάτω κανόνες:

- Ο αλλοδαπός πρέπει να απολαμβάνει ικανότητας δικαίου και δικαιοπραξίας.
- Ο αλλοδαπός πρέπει να απολαμβάνει δικαστικής προστασίας.
- Ο αλλοδαπός πρέπει να προστατεύεται από κάθε άδικη επίθεση ή επέμβαση στη ζωή, τη θρησκεία, περιουσία και αξιοπρέπεια του, στον ιδιωτικό και οικογενειακό του βίο.
- Ο αλλοδαπός δεν πρέπει να υπέχει υποχρεώσεις και βάρη πολιτικής ή εθνικής μορφής ασυμβίβαστα με την ιδιότητά του ως αλλοδαπού.

Ωστόσο, πέρα από τους παραπάνω κανόνες που το κάθε κράτος τηρεί σχετικά με την προστασία των αλλοδαπών, βασίζεται κυρίως στις αρχές προστασίας των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων (Παπασιώπη - Πασιά, Επιστ.Επετ.ΔΣΘ, 1997). Επιπλέον, μεταξύ των πηγών προέλευσης του δικαίου αλλοδαπών συγκαταλέγεται το κοινοτικό δίκαιο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μεταγενέστερα της ίδρυσή της και κυρίως έπειτα από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, απέκτησε αρμοδιότητες σε ζητήματα μεταναστευτικής πολιτικής, θέτοντας ως στόχο τη διατήρηση της Ένωσης ως χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Στα πλαίσια αυτά, ενσωμάτωσε τα κύρια θέματα μεταναστευτικής πολιτικής στο κείμενο της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (IV, άρθρα 61-69). Η υπεροχή του κοινοτικού δικαίου έναντι του εθνικού, σήμανε τη ρύθμιση των ανωτέρω ζητημάτων σε επίπεδο Ένωσης (Παπαθεοδώρου, 2007).

Το γεγονός ότι η χώρα μας αποτελούσε πόλο έλξης μεταναστών, καθιστά το μεταναστευτικό φαινόμενο οικείο. Ωστόσο, δεν υπήρξε κάποια ουσιαστική και σοβαρή προσπάθεια έγκαιρης διαχείρισής του. Η πρώτη νομοθετική προσπάθεια έγινε το 1991, με τον ν.1975/1991, ο οποίος αναφερόταν κυρίως στην καταστολή της παράνομης μετανάστευσης, ενώ έπρεπε να περάσει μία δεκαετία για να ψηφιστεί νέος νόμος, ο ν.2910/2001. Επρόκειτο για μεμονωμένες προσπάθειες, οι οποίες επανέρχονταν κάθε τόσο για να ρυθμίσουν ζητήματα τα οποία ανέκυπταν κατά την εφαρμογή του εκάστοτε νόμου και όχι για μια ολοκληρωμένη προσπάθεια.

Η πιο σοβαρή νομοθετική προσέγγιση μέχρι τώρα έγινε με τον ν.3386/2005, ο οποίος αφορά στην είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη των μεταναστών τρίτων χωρών στη χώρα μας. Κύριοι άξονες του εν λόγω νόμου είναι η απλούστευση των διαδικασιών και η ταχύτερη έκδοση των αδειών διαμονής, η διασύνδεση και ορθολογική οργάνωση των υπηρεσιών που εμπλέκονται με τις διαδικασίες, καθώς και ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας βάσει των ευρωπαϊκών κανόνων. Δύο χρόνια αργότερα, ψηφίστηκε ο ν.3536/2007 ως συμπλήρωμα του νόμου του 2005, ώστε να αποτρέψει γραφειοκρατικά προβλήματα που προέκυψαν κατά την εφαρμογή του (Πουλαράκης & Ψωμιάδη, 2010).

Τέλος, κανόνες της εσωτερικής έννομης τάξης, όπως αυτοί που μπορούν να ανευρεθούν στο Σύνταγμα, στους νόμους, σε διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις, αποτελούν ρυθμιστικό παράγοντα της μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, και μιλώντας για την Ελλάδα, ο βασικός νόμος που αφορά στην είσοδο και τη διαμονή των αλλοδαπών στη χώρα είναι ο ν.3386/2005, όπως ισχύει και μετά τις τροποποιήσεις που επέφερε ο ν.3801/2009.

Προεδρικά διατάγματα όπως τα 131/2006 περί οικογενειακής επανένωσης, 150/2006 περί καθεστώτος των επί μακρόν διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, 106/2007 περί ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής των Ευρωπαίων πολιτών, αλλά και σχετικές υπουργικές αποφάσεις, αποτελούν επιπρόσθετους ρυθμιστικούς παράγοντες του ζητήματος εντός της ελληνικής επικράτειας (Πουλαράκης & Ψωμιάδη, 2010).

Πιο πρόσφατοι νόμοι που αφορούν στο μεταναστευτικό ζήτημα είναι ο ν.4018/2011, ο οποίος δημιουργήθηκε προκειμένου να διευκολύνει τις εργασίες που αφορούν στα νομιμοποιητικά έγγραφα, ο ν.4251/2014, ο οποίος τιτλοφορείται ως «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις», ο ν.4332/2015, ο οποίος κατ' ουσία αποτελεί τροποποίηση του προηγούμενου νόμου και τέλος η Εγκύκλιος αριθ. 13, η οποία αποτελεί την τελευταία και πιο πρόσφατη προσθήκη του νομικού πλαισίου σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας.

Η ολοένα αυξανόμενη εισροή μεταναστών στη χώρα την τελευταία δεκαετία, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας πολιτικής δομής, υπεύθυνης για τη διαχείριση και τη διευθέτηση των ζητημάτων Μεταναστευτικής Πολιτικής. Έτσι το 2010 ιδρύθηκε η Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής, στην οποία υπήχθησαν οι Διευθύνσεις Μεταναστευτικής Πολιτικής, Κοινωνικής Ένταξης και Ιθαγένειας του υπουργείου Εσωτερικών. Στη συνέχεια, στις 4 Νοεμβρίου 2016, από το Υπουργείο Εσωτερικών συγκροτήθηκε το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, το οποίο απαρτίζεται από τις ακόλουθες Γενικές Γραμματείες:

- Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής
- Γενική Γραμματεία Υποδοχής
- Γενική Γραμματεία Ασύλου
- Γενική Γραμματεία Οικονομικών Υπηρεσιών Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την πολιτική διάσταση του μεταναστευτικού ζητήματος στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα επιβεβαιώνει την ανάγκη οργανωμένης κινητοποίησης από πλευράς κράτους και κατάρτισης ενός οργανωμένου σχεδίου διαχείρισης του ζητήματος τόσο ως προς το συμφέρον της χώρας, όσο και των μεταναστών.

2. Στατιστικά στοιχεία του μεταναστευτικού στην Ελλάδα

Το Κεφάλαιο 2 έχει ως σκοπό να αποτυπώσει τα βασικά μεγέθη των μεταναστευτικών ροών στην Ελλάδα, στα πλαίσια της κατανόησης του μεγέθους και των μεταβολών τους στην κλίμακα του χρόνου, αλλά και της αποτύπωσης βασικών χαρακτηριστικών που επιτρέπουν να αντιληφθούμε τα δεδομένα γύρω από τους μετανάστες. Τα στοιχεία ελήφθησαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ενώ τα γραφήματα που ακολουθούν είναι προϊόν επεξεργασίας, με μόνη εξαίρεση το Γράφημα 2.

2.1 Στατιστικά Ροών Μετανάστευσης

Από τα στοιχεία της Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 προκύπτει ότι περίπου 912.000 άτομα δεν είχαν ελληνική υπηκοότητα με την συντριπτική πλειονότητα αυτών (άνω του 80%) να προέρχεται από ευρωπαϊκές χώρες.

Όπως προκύπτει από τα στατιστικά δεδομένα, το σύνολο των εγκατασταθέντων στη χώρα μας με ξένη υπηκοότητα κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή είναι 201.122 (ποσοστό 61% από το συνολικό πληθυσμό που εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα την περίοδο αυτή). Από αυτούς προκύπτει ότι από τους 86.584, που δήλωσαν ότι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα για εργασία, οι 52.763 (ποσοστό 60,9%) δήλωσαν ότι ήταν εργαζόμενοι κατά την εβδομάδα πριν την ημερομηνία αναφοράς της Απογραφής (3-9/5/2011), ενώ οι 17.211 (ποσοστό 19,9%) δήλωσαν ότι ζητούσαν εργασία και οι 16.610 (ποσοστό 19,2%) ήταν οικονομικά μη ενεργοί.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει να αποτυπωθούν οι λόγοι μετανάστευσης μέχρι το έτος που πραγματοποιήθηκε η Απογραφή, καθώς για το μετά την Απογραφή χρονικό διάστημα δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Από τους 45.803 μετανάστες ξένης υπηκοότητας που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα το 2010, ο μεγαλύτερος αριθμός, περίπου 18.000, μετακινήθηκε στην Ελλάδα αναζητώντας εργασία. Μια μικρότερη μερίδα παρακινήθηκε να μεταναστεύσει στην Ελλάδα προκειμένου να επανενωθούν οι μετανάστες με τις οικογένειες τους. Ακολουθούν η αναζήτηση ασύλου, οι σπουδές, ενώ ένα μικρότερο μέρος ήρθε στη χώρα ως πρόσφυγες. Περίπου 3.400 μετανάστες προτίμησαν να μην δηλώσουν αιτία μετανάστευσης.

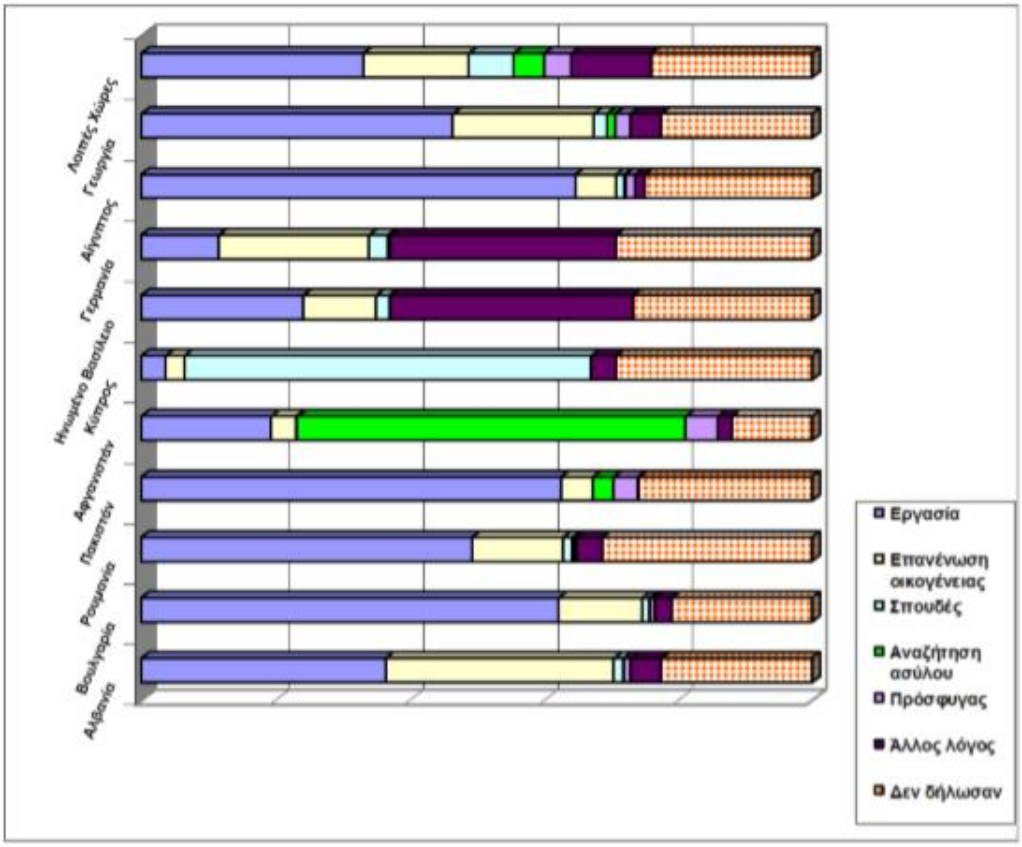

Γράφημα 1, Λόγοι μετανάστευσης. Πηγή Δεδομένων: http://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_documentID=151585&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_locale=el, προσωπική επεξεργασία

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα στοιχεία όσον αφορά τη διαφοροποίηση των αιτιών μετανάστευσης με βάση τη χώρα προέλευσης για το έτος 2010. Για παράδειγμα κύρια χώρα προέλευσης όσων αναζητούσαν άσυλο ήταν το Αφγανιστάν και δευτερευόντως το Πακιστάν, με ένα σημαντικό ποσοστό μεταναστών από τις χώρες αυτές να δηλώνουν ως κύρια αιτία την αναζήτηση εργασίας (επικύρωση των μεικτών κινήτρων μετανάστευσης που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα). Οι μετανάστες από τις χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ φαίνεται πως ως δεύτερη κυριότερη αιτία (μετά την αναζήτηση εργασίας) έχουν την επανένωση οικογενειών. Αντίστοιχα, ένα σημαντικό ποσοστό μετανάστευσης από τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχει τον ίδιο λόγο.

Στα ακόλουθα γραφήματα απεικονίζονται οι λόγοι εγκατάστασης στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις χώρες από τις οποίες προήλθαν οι μετανάστες με ξένη υπηκοότητα το 2010.

Γράφημα 2. Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα και λόγος εγκατάστασής τους κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή

Γράφημα 2, Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα και ο λόγος εγκατάστασής τους κατά το 2010. Πηγή: http://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_documentID=151585&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_locale=el,

Η εν λόγω στατιστική, αδυνατεί να αποτυπώσει τη σημαντική αλλαγή στους λόγους μετανάστευσης, που προκλήθηκε εξαιτίας του πολέμου στη Συρία. Κρίνεται σκόπιμη η αποτύπωση της, αφενός για να υπάρχει καταγεγραμμένη για μελλοντικούς ερευνητές του αντικειμένου, αφετέρου γιατί πολύ εύγλωττα απεικονίζει τη «δυναμική» του φαινομένου της μετανάστευσης. Μία αλλαγή στο εξωτερικό περιβάλλον μίας χώρας (π.χ. πόλεμος σε χώρα πλησίον της Ελλάδας, με τη χώρα μας να αποτελεί διάδρομο ή προορισμό μετανάστευσης) μπορεί να μεταβάλει σημαντικά τους λόγους μετανάστευσης. Ομοίως μία άλλη μεταβολή στο εσωτερικό περιβάλλον της χώρας (π.χ. οικονομική κρίση) μπορεί να έχει μειώσει την

«εργασία» ως λόγω μετανάστευσης έναντι παρελθόντων ετών (π.χ. 2008, 2005 και παλαιότερα).

Όσον αφορά στις ροές των μεταναστών που εισήλθαν στην χώρα μετά το 2010, τα στοιχεία της ελληνικής στατιστικής υπηρεσίας, αναδεικνύουν ότι για το χρονικό διάστημα μεταξύ 2010 και 2015 υπήρχε σταθερότητα στις ροές. Το 2016 παρατηρήθηκε μεγάλη άνοδος, σχεδόν διπλασιάζοντας τον αριθμό των μεταναστών που εισήλθαν στη χώρα σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο, εξαιτίας της πρωτοφανούς μεταναστευτικής ροής που προκλήθηκε λόγω της κατάστασης στη Συρία. Να σημειωθεί ότι το γεγονός πως εισήλθαν στη χώρα τόσοι μετανάστες δεν σημαίνει ότι παρέμειναν κιόλας.

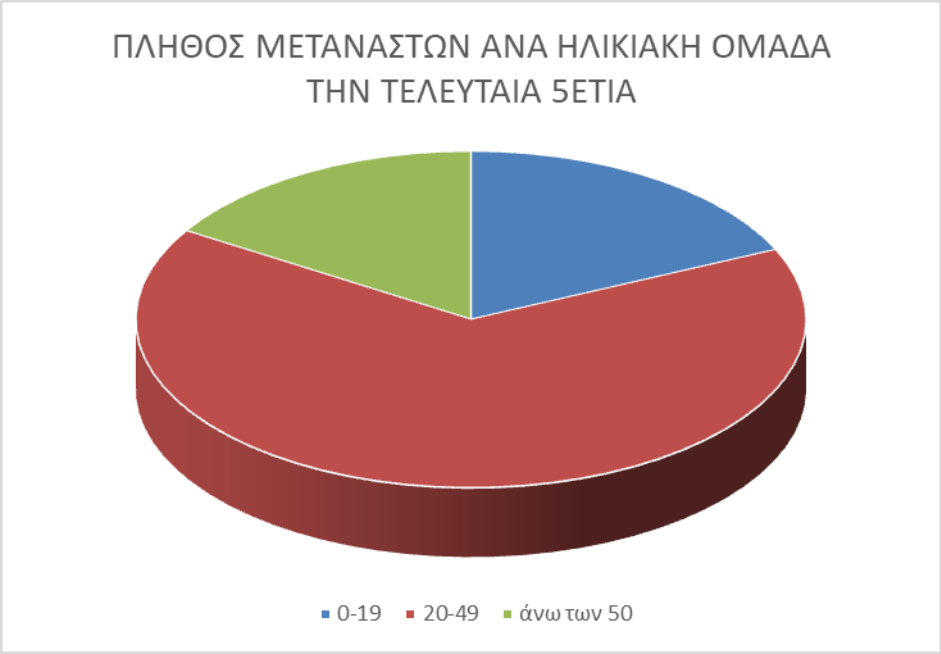

Γράφημα 3, Διάγραμμα ροής μεταναστών Πηγή Δεδομένων: http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPO15/-, προσωπική επεξεργασία

2.2 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

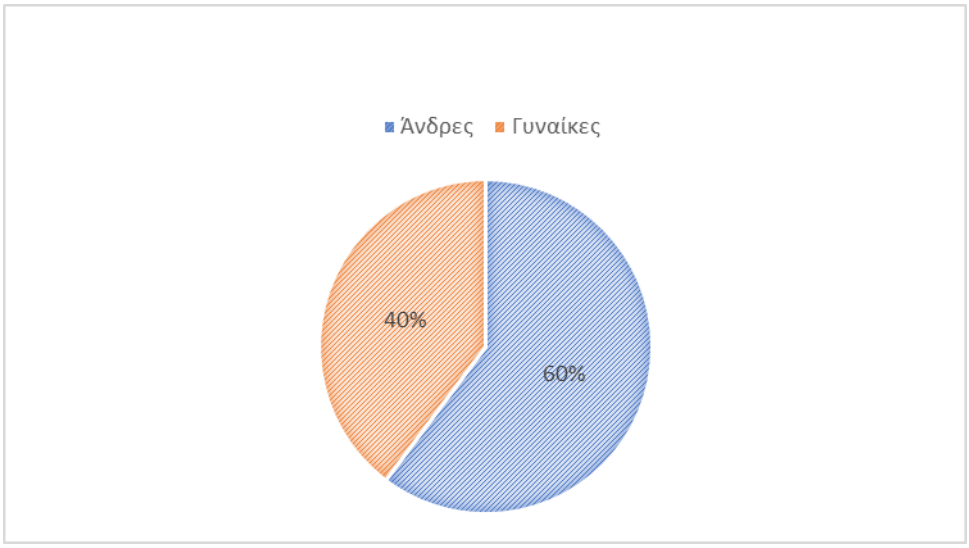
Για την καλύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών των ατόμων που μετανάστευσαν στην Ελλάδα παρατίθενται τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής. Τα στοιχεία αναδεικνύουν μία άνιση κατανομή των ηλικιακών ομάδων που έφτασαν στην Ελλάδα. Ποσοστά της τάξης των 16% και 18% καταγράφηκαν για τις ηλικίες άνω των 50 ετών και 0-19 ετών, αντίστοιχα. Πολύ μεγαλύτερο ποσοστό, της τάξης του 65%

συγκεντρώνουν οι μετανάστες ηλικίας 20-49 ετών. Τα ποσοστά των ηλικιακών ομάδων που δέχτηκε η χώρα μας την τελευταία πενταετία, απεικονίζονται στο ακόλουθο διάγραμμα.

Γράφημα 4, Πλήθος μεταναστών ανά ηλικιακή ομάδα που εισήλθαν στην Ελλάδα την τελευταία πενταετία. Πηγή Δεδομένων:, http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM07/2011 προσωπική επεξεργασία

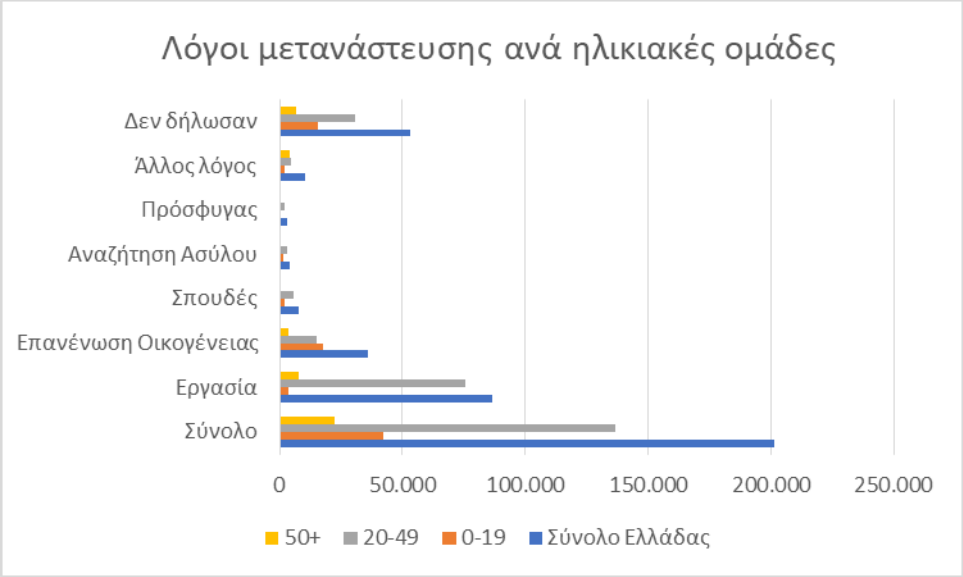
Επίσης, όπως απεικονίζεται στο ακόλουθο γράφημα, οι μετανάστες που εισήλθαν στη χώρα μας το 2016 ήταν κατά 60% άνδρες και κατά 40% γυναίκες.

Γράφημα 5, Εισερχόμενοι μετανάστες κατά φύλο (έτος 2016). Πηγή Δεδομένων: http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM07/2011,προσωπική επεξεργασία

Πρόκειται για μια αντιπροσωπευτική εικόνα, όπως επιβεβαιώνεται και από το ακόλουθο γράφημα. Σταθερά η εισροή των ανδρών στη χώρα έχει ένα προβάδισμα έναντι αυτής των γυναικών. Η συνολική διαφορά μεταξύ της εισροής ανδρών και γυναικών, έχει μειωθεί σημαντικά από το 2015 και μετά, εν μέρει και λόγω της μαζικής εισόδου προσφύγων από τη Συρία, όπου λόγω του πολέμου μετακινήθηκαν μαζικά οικογένειες.

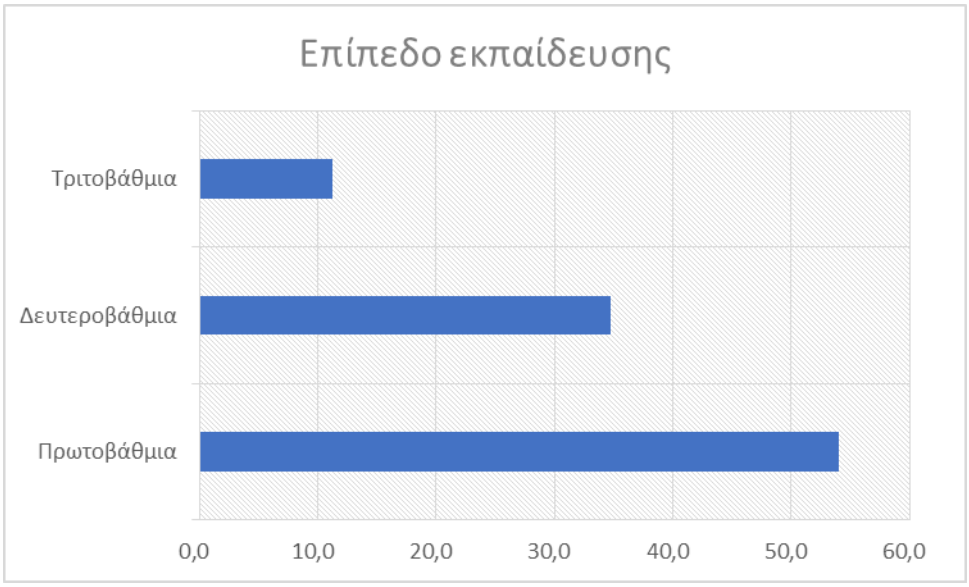
Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι λόγοι μετανάστευσης και το πως αυτοί διαφοροποιούνται με βάση την ηλικιακή κατηγορία των μεταναστών. Στο σύνολο των μεταναστών, το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνεται μεταξύ των ηλικιών 20-49, ένα μικρότερο μεταξύ 0-19, ενώ οι ηλικίες άνω των 50 καλύπτουν ένα πολύ μικρότερο ποσοστό. Για τις ηλικίες μεταξύ 0 και 19 ετών φαίνεται πως ο βασικός λόγος μετανάστευσης ήταν η επανένωση της οικογένειας, ενώ για τις ηλικίες 20-49 οι οποίες είναι και οι πιο παραγωγικές, βασικός λόγος φαίνεται να ήταν η εργασία. Για τις ηλικίες άνω των 50, δεν υπάρχει ξεκάθαρη υπεροχή ενός συγκεκριμένου λόγου, καθιστώντας την εικόνα ασαφή. Φαίνεται να υπάρχει ένα μικρό προβάδισμα της εργασίας, ως αιτία μετανάστευσης. Επιπλέον, υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό μεταναστών που δεν θέλησαν να δώσουν στοιχεία για τους λόγους μετεγκατάστασής τους στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, στις ηλικίες μεταξύ 20 και 49 ετών, το ποσοστό αυτό εμφανίζεται να είναι διπλάσιο από τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζονται οι λόγοι μετανάστευσης ανά ηλικιακές ομάδες.

Γράφημα 6, Λόγοι μετανάστευσης ανά ηλικιακές ομάδες. Πηγή Δεδομένων:, http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM07/2011, προσωπική επεξεργασία

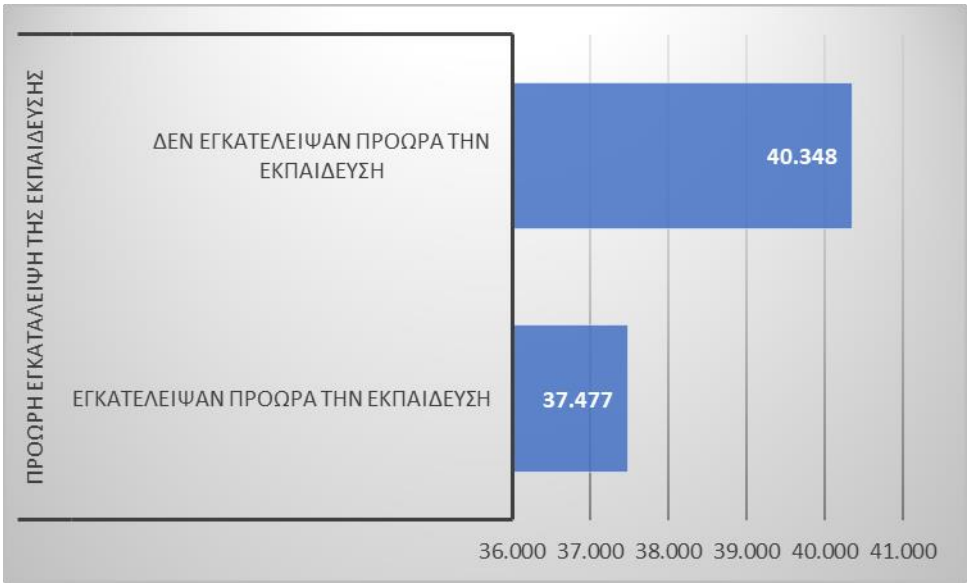
2.3 Επίπεδο εκπαίδευσης και απασχόληση μεταναστών

Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης των μεταναστών που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, αυτό ποικίλει. Το μεγαλύτερο ποσοστό έχει ολοκληρώσει ή βρίσκεται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, γεγονός που εξηγείται τόσο από τους ανήλικους μετανάστες που ακολούθησαν τις οικογένειές τους, όσο και από το εργατικό δυναμικό που αναζήτησε εργασία στη χώρα μας. Περίπου 100.000 λιγότεροι ολοκλήρωσαν ή βρίσκονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ στην τριτοβάθμια βρίσκεται ή έχει ολοκληρώσει μόλις το 1/8 του συνόλου.

Γράφημα 7, Επίπεδο Εκπαίδευσης Μεταναστών. Πηγή Δεδομένων, http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM07/2011, προσωπική επεξεργασία

Παρατηρείται μια ισορροπία μεταξύ αυτών που εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαίδευση και αυτών που δεν την εγκατέλειψαν. Το 48,2% φέρεται να εγκατέλειψε την εκπαίδευση προκειμένου να συμβάλλει στο οικογενειακό εισόδημα ή λόγω άλλων δυσκολιών, ενώ το 51,8% ολοκλήρωσε το επίπεδο εκπαίδευσης που επιθυμούσε ή ήταν εντός των δυνατοτήτων του.

Γράφημα 8, Πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης. Πηγή Δεδομένων: http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM07/2011, προσωπική επεξεργασία

Όσον αφορά στον τομέα απασχόλησης, το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών δηλώνουν απασχολούμενοι, ενώ πολύ λιγότεροι είναι οι μη ενεργοί και μόνο ένα μικρό ποσοστό δηλώνουν άνεργοι.

Στη συνέχεια απεικονίζονται οι μετανάστες που αναζήτησαν και αξιοποίησαν βοήθεια για την ενσωμάτωση στην ελληνική αγορά εργασίας κατά χώρα προέλευσης, κατάσταση απασχόλησης και τέλος επίπεδο εκπαίδευσης.

Οι προερχόμενοι από τα 15 «παλαιά» κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης φαίνεται να χρειάζονται λιγότερη βοήθεια στην αγορά εργασίας από όλες τις άλλες κατηγορίες μεταναστών. Επίσης, οι μη – ενεργοί οικονομικά μετανάστες χρησιμοποιούν λιγότερο τις βοηθητικές υπηρεσίες της αγοράς εργασίας συγκριτικά με τις άλλες δύο κατηγορίες μεταναστών (άνεργοι και απασχολούμενοι).

Τέλος, με βάση σύγκρισης το μορφωτικό επίπεδο, καθίσταται σαφές ότι οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χρησιμοποιούν περισσότερο τις βοηθητικές υπηρεσίες συγκριτικά με τους αποφοίτους της δευτεροβάθμιας και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ανεξαρτήτως διαφοροποιήσεων με βάση (α) τη χώρα προέλευσης, (β) την κατάσταση απασχόλησης και (γ) το εκπαιδευτικό επίπεδο, καθίσταται σαφές από τα τρία τελευταία

γραφήματα, ότι οι μετανάστες δεν επιζητούν την ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας μέσω των βοηθητικών υπηρεσιών. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε αιτίες που σχετίζονται με τη φύση των εργασιών που τελικά απασχολούνται (π.χ. γεωργικές ή χειρωνακτικές), με αδυναμίες (οργανωτικής ή άλλης φύσης) των ίδιων των δομών και υποδομών παροχής βοηθητικών υπηρεσιών, με λόγους ψυχολογικούς (π.χ. φόβο απέναντι στις επίσημες αρχές) ή και με την κατάσταση μετανάστευσης τους στη χώρα (π.χ. παράνομη είσοδος). Σε κάθε περίπτωση η μη επαρκής χρήση των βοηθητικών υπηρεσιών αποτελεί μία αποτυπωμένη κατάσταση, που χρήζει μελέτης.

3. Περιγράφοντας τα μεταναστευτικά ρεύματα

3.1 Συνοπτική ιστορική αναδρομή

Η Ελλάδα υπήρξε μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο χώρα αποστολής και υποδοχής μεταναστών. Η στρατηγική της θέση, το γεγονός ότι ήταν η μοναδική χώρα που ανήκε στη βαλκανική χερσόνησο και εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το ότι αποτελεί πέρασμα που ενώνει την Ασία με την Ευρώπη, αλλά και οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες τόσο στο εσωτερικό της, όσο και παγκοσμίως την καθιστούσαν πάντοτε «ελκυστική» όσον αφορά στα μεταναστευτικά ρεύματα είτε από, είτε προς αυτήν.

Όπως προαναφέρθηκε, η πρώτη είσοδος μεταναστών στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε το 1923, με τη συνθήκη της Λωζάννης. Ύστερα από τη Μικρασιατική καταστροφή, όπου και εμφανίστηκε η ανάγκη για αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών, υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάννης. Σύμφωνα με αυτήν, τα σύνορα Ελλάδας και Τουρκίας αναπροσαρμόστηκαν, ενώ πραγματοποιήθηκε ανταλλαγή πληθυσμών. Μετακινήθηκαν στην Ελλάδα 1.650.000 Έλληνες της Μικράς Ασίας, χριστιανικού θρησκεύματος, ενώ στην Τουρκία οδηγήθηκαν 670.000 Τούρκοι που ζούσαν στην Ελλάδα (ΓΕΕΘΑ, 1923).

Αυτό είναι και το πρώτο προσφυγικό ρεύμα προς τη χώρα, το οποίο κατέστησε την Ελλάδα χώρα υποδοχής. Ταυτόχρονα, ανέδειξε τις αδυναμίες του ελληνικού κράτους στην απορρόφηση ενός τόσο μεγάλου προσφυγικού ρεύματος, καθώς δεν υπήρχαν οι δομές για την εγκατάσταση του εισερχόμενου πληθυσμού με αποτέλεσμα να υπάρχουν προβλήματα στην ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία και την οικονομική ζωή.

Μετά τα μεταναστευτικά ρεύματα που προκλήθηκαν το 1923, η Ελλάδα βίωσε σημαντική εκροή πληθυσμού κυρίως προς τις ΗΠΑ. Η δεύτερη φάση μετανάστευσης ξεκίνησε μετά το 1955, όπου Έλληνες μετακινήθηκαν προς δυτικές και ευρωπαϊκές χώρες (ΕΚΚΕ, 1999). Στη συνέχεια, το 1970, παρατηρείται το τρίτο μεταναστευτικό ρεύμα, όπου η Ελλάδα για πρώτη φορά μετά από χρόνια ξεκινά όχι μόνο να στέλνει αλλά να δέχεται μετανάστες, οι οποίοι κατέφτασαν στη χώρα ως εργατικό δυναμικό (Μουσούρου, 2003). Στην πραγματικότητα δεν επρόκειτο για αλλοεθνείς μετανάστες που αναζητούσαν εργασία στη χώρα μας, αλλά για Έλληνες μετανάστες οι οποίοι είχαν καταφύγει σε χώρες όπως η τότε Δυτική Γερμανία και επέστρεφαν στην Ελλάδα (Καβουνίδη, 2002). Την ίδια χρονική περίοδο, η Ελλάδα άρχισε να

γίνεται πόλος έλξης για μετανάστες τόσο από ευρωπαϊκές χώρες, όσο και από ασιατικές και αφρικανικές. Πακιστανοί, Φιλιππινέζοι και Αιγύπτιοι κατέφτασαν στην Ελλάδα αναζητώντας μια καλύτερη ζωή (Cavounidis, 2004).

Τα κύματα παλιννόστησης συνεχίζουν, καθώς τη δεκαετία του 90' η Ελλάδα αποτελεί πλέον κατά κύριο λόγο χώρα υποδοχής μεταναστών. Η κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων οδήγησε πολλούς που είχαν ρίζες στην Ελλάδα να επιλέξουν τη χώρα ως προορισμό τους. Σημαντικό ρόλο έπαιξε και το άνοιγμα των συνόρων με την Αλβανία το 1991, που οδήγησε στην τεράστια εισροή Αλβανών μεταναστών για τη χώρα. Ακολούθησαν μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ελλάδα από τη Βουλγαρία, την Πολωνία, αλλά και από την πρώην πια Σοβιετική Ένωση (Κοιλιάρη, 1997). Αυτοί οι μετανάστες αποτέλεσαν το πρώτο μαζικό κύμα μεταναστών προς την Ελλάδα, η οποία δεν ήταν σε θέση να το διαχειριστεί, όντας απροετοίμαστη. Το γεγονός ότι οι περισσότεροι μετανάστες κατέφθαναν χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα, οπότε και χαρακτηρίζονταν ως μη νόμιμοι, προκαλούσε μια επιπλέον δυσκολία στη διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος (Gropas & Triandafyllidou, Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourses., 2007).

Στις αρχές της δεκαετίας του 90', ύστερα από τη μεγάλη εισροή μεταναστών, ο πληθυσμός της Ελλάδας άρχισε να παρουσιάζει μια διαφορετική εικόνα. Σε αυτό συνέβαλαν ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία, αλλά και η πτώση των καθεστώτων υπαρκτού σοσιαλισμού στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη. Η κατάσταση αυτή ήταν αρκετά πρωτόγνωρη για τους Έλληνες, παρόλο που και οι ίδιοι στο παρελθόν βρέθηκαν σε αντίστοιχη θέση σε μια ξένη χώρα.

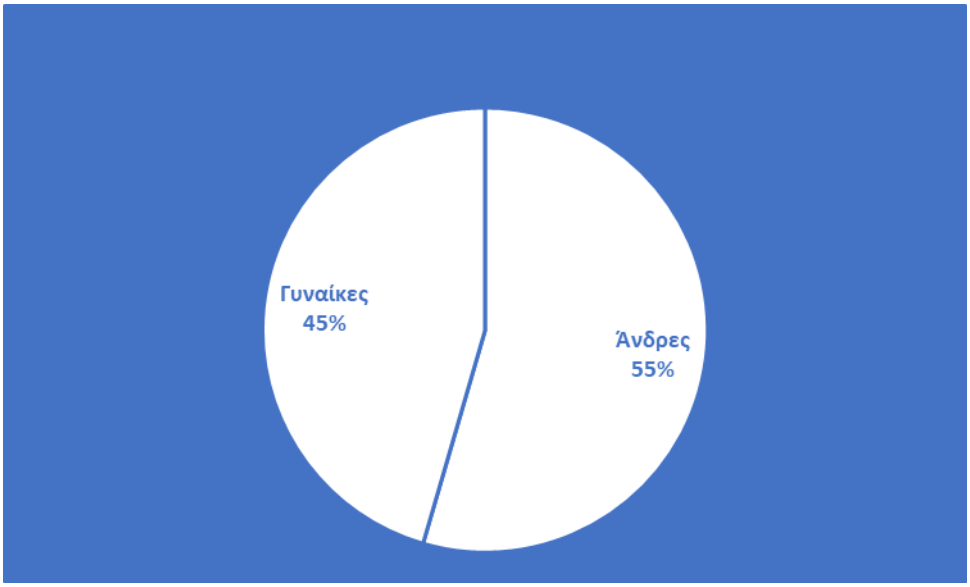
Ωστόσο, η εθνοτική ανομοιογένεια της ελληνικής κοινωνίας διαφαινόταν ως ένα κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο καλούνταν να αντιμετωπίσει το ελληνικό κράτος. Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες αποτελούσαν ένα ευέλικτο εργατικό δυναμικό, το οποίο χρειαζόταν η χώρα προκειμένου να καλύψει κάποιες από τις ανάγκες της και να ενισχύσει την οικονομίας της. Εκείνη την εποχή, όμως, δεν είχε καλλιεργηθεί στον ελληνικό λαό η απαιτούμενη κουλτούρα ενσωμάτωσης, ώστε να το αναγνωρίσει και να το αποδεχθεί, ενώ παράλληλα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αλλά και οι πολιτικές αφηγήσεις καθιέρωναν στις συνειδήσεις του ελληνικού λαού τη μετανάστευση περισσότερο ως πρόβλημα, παρά ως λύση.

3.2 Βασικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού ρεύματος της δεκαετίας 1990

Τη δεκαετία του 90', ύστερα από τις μεγάλες πολιτικοκοινωνικές ανακατατάξεις, η Ελλάδα δέχτηκε το πρώτο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του εν λόγω ρεύματος ήταν η ετερογένεια των εθνικοτήτων, της γεωγραφικής και κοινωνικής προέλευσης των μεταναστών (Κοντιάδης & Παπαθεοδώρου, Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής., 2007).

Η απογραφή του 2001 κατέγραψε τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του μεταναστευτικού ρεύματος που κατέφτασε στη χώρα τη δεκαετία του 90', κάνοντας διάκριση του γενικού πληθυσμού με αυτού των μεταναστών (ΚΕΜΟ, 2004). Βάσει των στοιχείων, οι νόμιμοι μετανάστες την περίοδο αυτή ανήλθαν σε 800.000, δηλαδή 7,27% του πληθυσμού (Κάτσικας & Πολίτου, 2005). Το γεγονός ότι καταγράφονται μόνο οι νόμιμα εισερχόμενοι μετανάστες σημαίνει πως ο αριθμός του συνόλου των μεταναστών είναι σημαντικά μεγαλύτερος, καθώς εισήλθαν και αρκετοί μετανάστες παρανόμως. Οι εκτιμήσεις δίνουν το σύνολο των μεταναστών να ανέρχεται στο 1.000.000 (ΙΜΕΠΟ, 2007).

Την περίοδο αυτή οι μετανάστες προέρχονταν από διάφορες χώρες, κυρίως όμως από τις βαλκανικές. Το μεγαλύτερο ποσοστό κάλυπταν οι Αλβανοί, ενώ ακολουθούσαν πολίτες από άλλες βαλκανικές χώρες και χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Cavounidis, 2004). Όσον αφορά στο φύλο των μεταναστών, κυριαρχούσαν οι άνδρες με ποσοστό 54,5% και ακολουθούσαν οι γυναίκες με 45,5% (Ρομπόλης, 2005).

Γράφημα 9, Μετανάστευση ανά φύλο τη δεκαετία του 90'. Πηγή Δεδομένων: www.tovima.gr/files/1/2016/04/metanaroes.pdf, προσωπική επεξεργασία

Αυτή η διαφορά εξηγείται αν αναλογιστεί κανείς πως το συγκεκριμένο ρεύμα μεταναστών ήρθε κατά κύριο λόγο για να εργαστεί ως εργατικό δυναμικό, πράγμα που ήταν πιο εύκολο και σύνηθες για τους άνδρες. Το 69% του εργαζόμενου μεταναστευτικού πληθυσμού είναι άντρες και το 31% γυναίκες. Οι κλάδοι στους οποίους καταφεύγουν για αναζήτηση απασχόλησης είναι κυρίως οι κατασκευές και η γεωργία, το εμπόριο, τα ξενοδοχεία ή τα εστιατόρια (ΕΚΚΕ - Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, 2005). Ανάμεσα στους μετανάστες που δήλωσαν ως λόγο μετακίνησης στην Ελλάδα την εργασία, το 39% δήλωσε ότι εργάζεται στη χώρα μας για περισσότερα από πέντε χρόνια, ενώ το 42% για διάστημα μεταξύ ενός έως πέντε ετών.

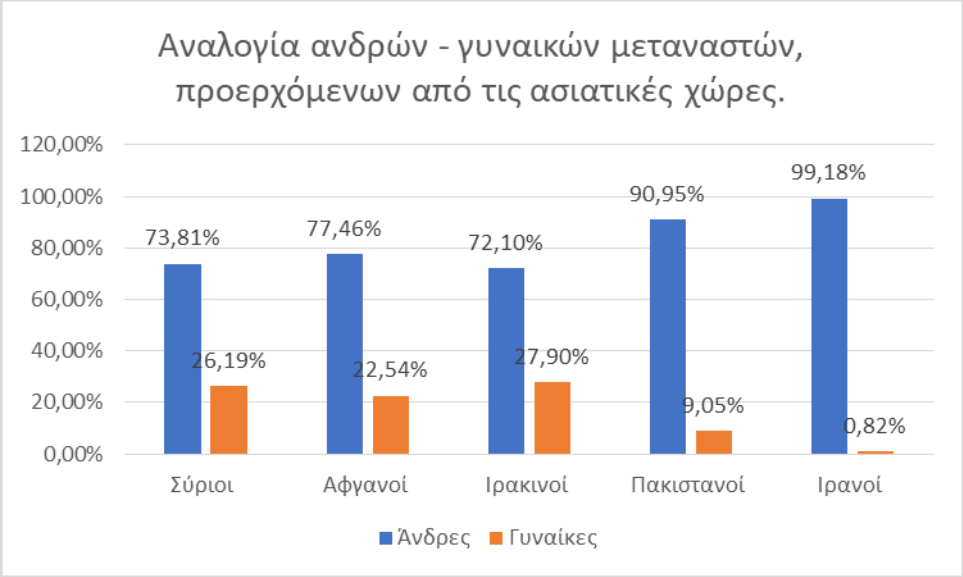
Πέρα από την εργασία που ήταν η κύρια αιτία μετεγκατάστασης, στους βασικούς λόγους συγκαταλέγονται η επανένωση των οικογενειών, ο επαναπατρισμός και οι σπουδές (ΕΚΚΕ - Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, 2005). Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που κατέφτασε στην Ελλάδα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και στα νησιά, ενώ η ηλικιακή ομάδα της πλειοψηφίας των μεταναστών ήταν κάτω των 35 ετών (Παύλου & Χριστόπουλος, 2004). Το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών θα χαρακτηριζόταν ως μέτριο, με το μεγαλύτερο ποσοστό να είναι απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης και μόλις ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 10% να είναι πτυχιούχοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης παρουσιάζουν οι μετανάστες που προέρχονται από την πρώην Σοβιετική Ένωση, ενώ το χαμηλότερο οι μετανάστες που προέρχονται από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και το Πακιστάν (Παύλου & Χριστόπουλος, 2004).

3.3 Βασικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού ρεύματος του 21ου αιώνα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011, ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας ανήλθε σε 10.712.409 άτομα. Ένα χρόνο πριν την απογραφή υπολογίζεται πως εισήλθαν στην Ελλάδα από χώρες του εξωτερικού 78.420 άτομα, δηλαδή περίπου 0,7% του συνολικού πληθυσμού. Επρόκειτο για το δεύτερο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα που δέχτηκε η χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Και σε αυτή την περίπτωση, χαρακτηριστικό γνώρισμα του ρεύματος ήταν η ετερογένεια των εθνικοτήτων, της γεωγραφικής και κοινωνικής προέλευσης των μεταναστών.

Οι μετανάστες που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα μετά το 2000 προέρχονταν είτε από άλλη ευρωπαϊκή χώρα, κυρίως την Αλβανία, είτε από τις χώρες της Συρίας, του Ιράκ του Ιράν, του Πακιστάν και του Αφγανιστάν.

Η μεγάλη διαφοροποίηση σε σχέση με το προηγούμενο μεταναστευτικό ρεύμα έχει να κάνει με το φύλο. Η αναλογία ανδρών και γυναικών είναι ισορροπημένη για τους προερχόμενους από τις ευρωπαϊκές χώρες μετανάστες, αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο και με τους μετανάστες που προέρχονται από τις ασιατικές χώρες, όπου το ανδρικό φύλο παραμένει το κυρίαρχο. Επιπλέον, από τις ευρωπαϊκές χώρες έρχονται άνθρωποι διαφόρων ηλικιών, ενώ από τις ασιατικές καταφθάνει ένα πολύ υψηλό ποσοστό ατόμων κάτω των 18 ετών (Κοτζαμάνης & Καρκούλη, 2018).

Γράφημα 10, Αναλογία ανδρών-γυναικών μεταναστών, προερχόμενων από τις ασιατικές χώρες. Πηγή Δεδομένων: www.tovima.gr/files/1/2016/04/metanaroes.pdf, προσωπική επεξεργασία

Ο βασικότερος λόγος μετανάστευσης ήταν η αναζήτηση εργασίας. Περίπου 18.000 μετανάστες μετακινήθηκαν στην Ελλάδα αναζητώντας εργασία, ενώ λιγότεροι οδηγήθηκαν στη χώρα προκειμένου να επανενωθεί με τις οικογένειες τους. Επίσης, μια μερίδα μεταναστών ήρθε στην Ελλάδα αναζητώντας άσυλο ή για σπουδές, ενώ ένα μικρό ποσοστό ήταν πρόσφυγες.

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο των προσφύγων της τελευταίας δεκαετίας, η πλειοψηφία έχει ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ ακολουθούν προοδευτικά οι μετανάστες που ολοκλήρωσαν και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και πολύ λιγότεροι είναι αυτοί που έχουν ολοκληρώσει και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Όπως προκύπτει, το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών ήρθε στην Ελλάδα ως εργατικό δυναμικό και απασχολήθηκε κυρίως στη γεωργία, στις μεταποιητικές μονάδες ως εργάτες, στις οικοδομικές εργασίες κ.λ.π.

Επίσης, αξίζει να γίνει αναφορά στον αριθμό των μεταναστών που εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Στο παρακάτω γράφημα απεικονίζεται η ροή μη νόμιμων μεταναστών κατά την περίοδο 2006-2015. Ετησίως εισέρχονται περίπου 100.000 μετανάστες, οι οποίοι είτε δεν διαθέτουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα, είτε δεν πληρούν τις προϋποθέσεις εξόδου/εισόδου στη χώρα. Ωστόσο, στη διετία 2014-2015 καταγράφηκε ραγδαία αύξηση των μεταναστών που εισήλθαν παρανόμως στην χώρα, με τον αριθμό τους σχεδόν να δεκαπλασιάζεται.

Γράφημα 11, Αριθμός παράνομα εισερχόμενων μεταναστών στην Ελλάδα, την περίοδο 2006-2015. Πηγή Δεδομένων: http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPO15/-, προσωπική επεξεργασία

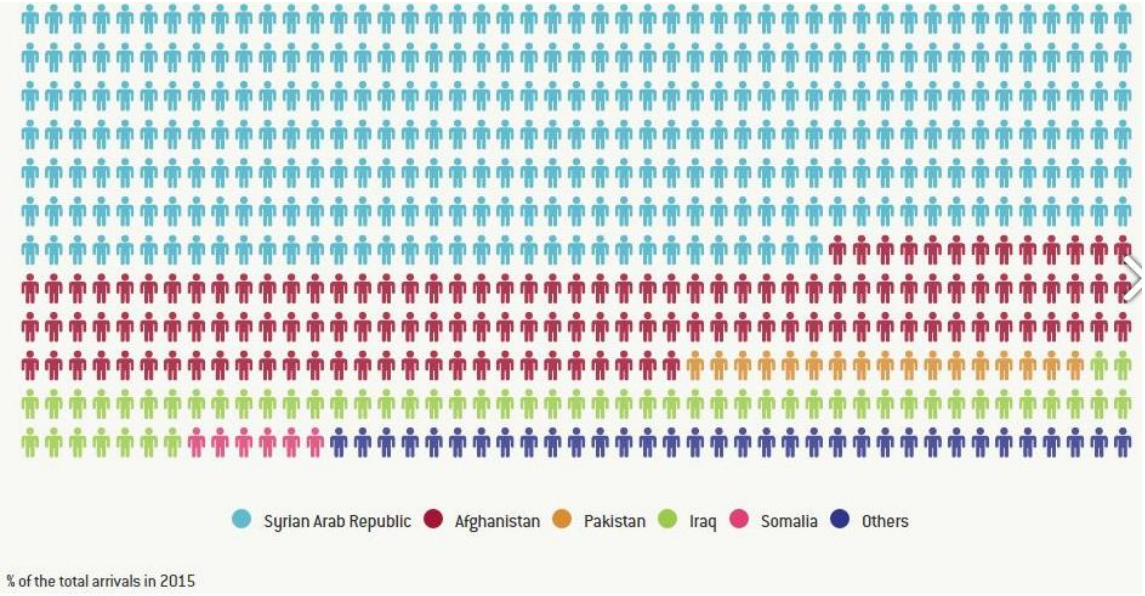
Στο εν λόγω διάστημα, σχεδόν το 90% των μεταναστών εισήλθε στη χώρα μέσω θαλάσσης, σε αντίθεση με τα προηγούμενα έτη που οι μετανάστες εισέρχονταν κυρίως από τα χερσαία σύνορα. Η αλλαγή αυτή οφείλεται τόσο στη συρρίκνωση του ειδικού βάρους των παρανόμως εισερχομένων Αλβανών τα τελευταία έτη, όσο και στη δημιουργία του «φράκτη» του Έβρου, που κατέστησε περισσότερο δύσκολη την πρόσβαση στους μετανάστες και τους πρόσφυγες που έρχονται από την Τουρκία (Κοτζαμάνης & Καρκούλη, 2018).

3.4 Η μεταναστευτική κρίση του 2015

Όλα τα στατιστικά δεδομένα που έχουν παρατεθεί μέχρι στιγμής έχουν αναδείξει ότι το 2015 αποτελεί ένα έτος ορόσημο για την Ελλάδα. Πρόκειται για την κορύφωση της μεταναστευτικής κρίσης, ως αποτέλεσμα του πολέμου στη Συρία. Με βάση την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR), περίπου 6,4 εκατομμύρια Σύριοι έχουν εγκαταλείψει τις εστίες τους και έχουν καταφύγει στο εξωτερικό.

Είναι ενδεικτικό ότι ο αριθμός των προσφύγων που πέρασε στην Ελλάδα από την Τουρκία μέσω θαλάσσης αυξήθηκε 20 φορές από το 2014 στο 2015. Την ίδια ώρα, οι μεταναστευτικές ροές προς την Ιταλία παρέμειναν σταθερές, ενώ προς την Ισπανία μειώθηκαν.

Οι Σύριοι μετανάστες αποτέλεσαν το 2015 τη βασική κατηγορία μεταναστών που έφτασαν στα εδάφη των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελώντας το 48% του συνολικού αριθμού αφιχθέντων. Στην Ελλάδα (ακόλουθο Γράφημα) το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε στο 56% για το 2015.

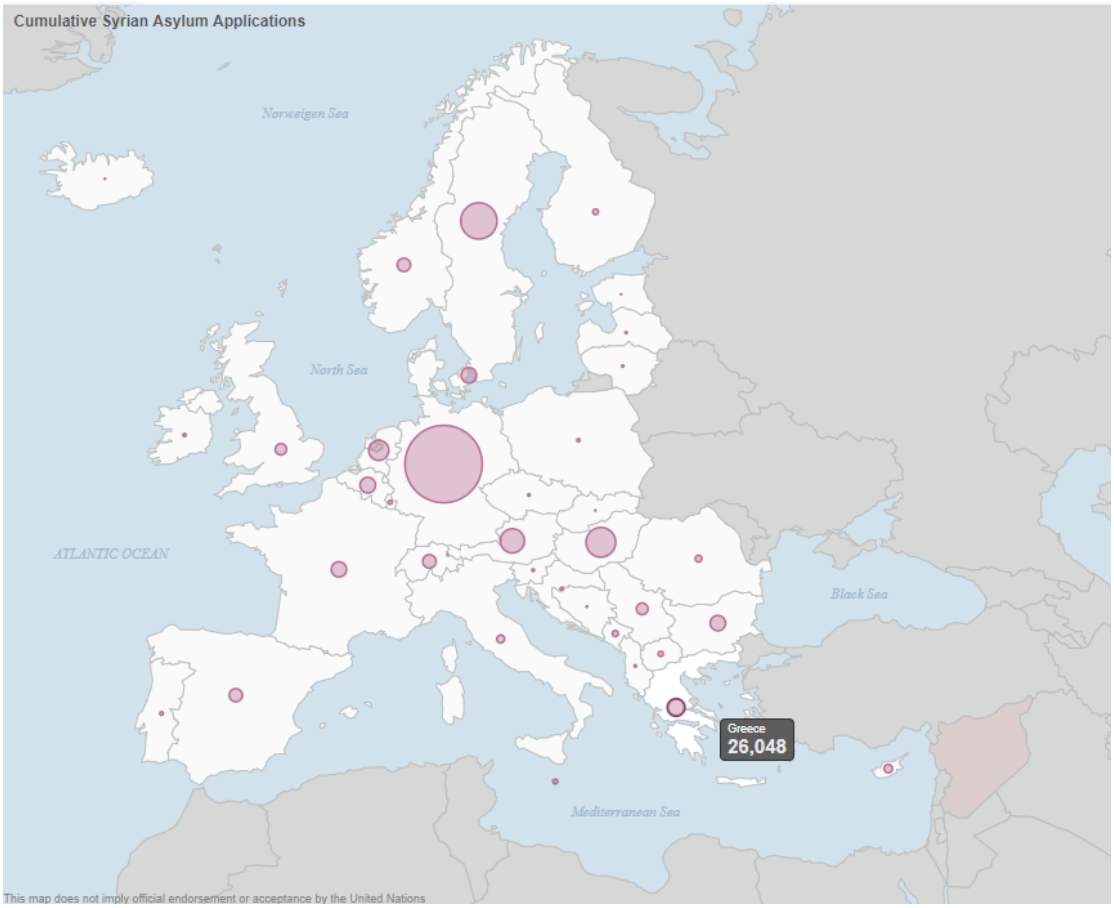

Γράφημα 12, Χώρες προέλευσης μεταναστών στα κράτη μέλη της Ε.Ε. για το έτος 2015. Πηγή: UNHCR

Η πλειονότητα των ανθρώπων αυτών δεν είχε ως τελικό προορισμό του την Ελλάδα, η οποία αποτέλεσε ενδιάμεσο προορισμό στο ταξίδι για την Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη. Μέσω του διαδρόμου των Δυτικών Βαλκανίων (ΠΓΔΜ, Σερβία, Κροατία ή Ουγγαρία, Σλοβενία ή Αυστρία) οι μετανάστες έφταναν στην καρδιά της Ευρώπης, όπου και αιτούνταν ασύλου αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον. Μόλις τον Ιούλιο του 2015 η ύπατη Αρμοστεία ξεκίνησε να παρακολουθεί τις αναχωρήσεις από την Ελλάδα προς την υπόλοιπη Ευρώπη, με τις εκτιμήσεις να δείχνουν ότι περίπου πρόσφυγες είχαν αναχωρήσει από την Ελλάδα για την ΠΓΔΜ.

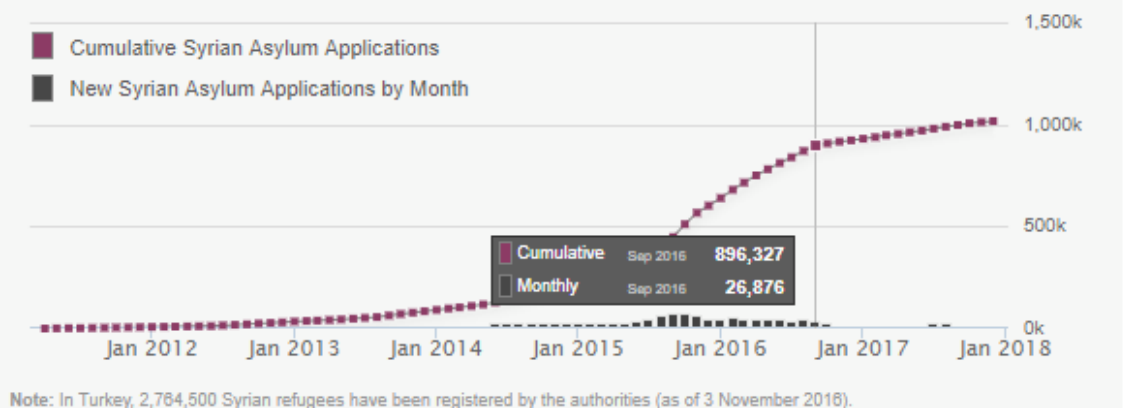
Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι τα τέλη του 2015 οι αιτήσεις ασύλου από μετανάστες προερχόμενους από τη Συρία άγγιξαν τις 600.000 με τη Γερμανία και τη Σουηδία να δέχονται περίπου το 50% αυτών και τις Βουλγαρία, Δανία, Ολλανδία, Ουγγαρία και Αυστρία ένα ποσοστό της τάξης του 30%. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 2017 άνω του 1 εκατομμυρίου Σύριων ζήτησαν άσυλο σε κάποια από τις ευρωπαϊκές χώρες. Το ακόλουθο γράφημα δείχνει τον όγκο

αιτήσεων ανά χώρα. Η Ελλάδα δέχτηκε μόλις 26.048 αιτήματα, με τη Γερμανία και τη Σουηδία να συγκεντρώνουν το 63% των συνολικών αιτημάτων.

Γράφημα 13, Αθροιστικές Αιτήσεις ασύλου από Σύριους μετανάστες. Πηγή: http://data.unhcr.org/syrianrefugees/asylum.php

Το μεταναστευτικό αυτό ρεύμα περιορίστηκε μετά τον Σεπτέμβριο του 2016 και ακολούθησε μικρή αυξητική πορεία. Επί της ουσίας οι μισοί Σύριοι πρόσφυγες εισήλθαν στην Ευρώπη το 2015.

Γράφημα 14, Χρονική εξέλιξη των αιτήσεων ασύλου. Πηγή: http://data.unhcr.org/syrianrefugees/asylum.php

4. Επιδράσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα.

Έχοντας παρουσιάσει τα στατιστικά στοιχεία για την μετανάστευση στην Ελλάδα και έχοντας περιγράψει τα μεταναστευτικά ρεύματα, θα επιδιωχθεί η εξέταση των επιδράσεων της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Πρόκειται για επιδράσεις που σημειώθηκαν από την αυξημένη εισροή μεταναστών στη χώρα και είναι κυρίως δημογραφικού, οικονομικού, κοινωνικού, πολιτικού και πολιτισμικού χαρακτήρα. Τις κυριότερες από αυτές θα προσπαθήσουμε να συνοψίσουμε στη συνέχεια.

4.1 Δημογραφικές επιδράσεις

Όπως διαπιστώσαμε παραπάνω, η εισροή μεταναστών κατά τη δεκαετία του 90’ σήμανε και την «ανακούφιση» της Ελλάδας από το δημογραφικό πρόβλημα που την απασχολούσε μέχρι τότε. Η είσοδος νέου πληθυσμού στη χώρα και η δημογραφική ανανέωση που οφείλεται στην εισροή μεταναστών κατά τη δεκαετία 1990-2000 οδήγησε στην αύξηση του πληθυσμού της χώρας κατά περίπου 680.000 άτομα (Χαλιάπα, 2009).

Η μείωση του παραγωγικού πληθυσμού της χώρας και η ταυτόχρονη αύξηση του γεροντικού πληθυσμού, αποδεικνύει τον σημαντικό ρόλο της αύξησης των μεταναστών στη σταθερότητα του πληθυσμού της Ελλάδας, καθώς και στη βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσής του.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το 2006 πραγματοποιήθηκαν 112.042 γεννήσεις, εκ των οποίων οι 14.570 είναι γεννήσεις μεταναστών που ζουν στη χώρα (Χαλιάπα, 2009). Επιπλέον, οι εκτιμήσεις για την αύξηση του πληθυσμού για τα έτη 1991-2005 κυμαίνονταν περίπου στα 890.000 άτομα, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τη νεανική πυραμίδα του αλλοδαπού πληθυσμού, όπου ο αριθμός των γεννήσεων είναι εμφανώς μεγαλύτερος από αυτόν των θανάτων (Χαλιάπα, 2009). Επίσης, ο συνολικός αριθμός των γεννήσεων ξεπέρασε τον αντίστοιχο των θανάτων κατά 19.573. Με αυτή τη μικρή διαφορά ως δεδομένο προκύπτει η παραδοχή ότι η αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας οφείλεται κατά ένα ποσοστό της τάξης του 98% στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Σε διαφορετική περίπτωση, ο πληθυσμός της χώρας θα είχε μειωθεί (Δρεττάκης, 2006).

Τα στοιχεία που προέκυψαν από την πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης των μεταναστών αποδεικνύουν ότι ο μεταναστευτικός πληθυσμός είναι κατά κύριο λόγο νεανικότερος του εγχώριου. Το 1999, οι 9 στους 100 μετανάστες ήταν μεταξύ 0-14, οι 86 μεταξύ 15 και 64, ενώ μόλις 5 ήταν άνω των 65 ετών. Από τα στοιχεία για τον ελληνικό πληθυσμό, προκύπτει ότι οι 16 ήταν μεταξύ 0 και 14, οι 67 ήταν 15-64 ετών και 17 ήταν άνω των 65 (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2006).

Με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, την τελευταία πενταετία έχουν εισέλθει συνολικά 329.556 μετανάστες, από τους οποίους ένα ποσοστό 18% είναι μεταξύ 0 και 19, 65% μεταξύ 20 και 49, ενώ 16% είναι άνω των 50 ετών.

Με δεδομένο το πρόβλημα υπογεννητικότητας που αντιμετωπίζει η Ελλάδα εδώ και χρόνια, η εισροή μεταναστών θεωρείται από πολλούς αναλυτές ως η καταλληλότερη μέθοδος για την αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας, μιας και τα κίνητρα που δίνει το κράτος για την αύξηση των γεννήσεων δεν αποδεικνύονται επαρκή, καθιστώντας την εισροή μεταναστών επιθυμητή. Επίσης, οι μετανάστες συμβάλλουν στη διατήρηση ενός σταθερού οικονομικά ενεργού πληθυσμού, ο οποίος είναι σε θέση ακόμα να συντηρεί τον ανενεργό πληθυσμό (συνταξιούχοι) διασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια ισορροπία στο ασφαλιστικό σύστημα της χώρας.

Ωστόσο, η ελληνική οικονομία, όπως και η λύση του δημογραφικού προβλήματος είναι αδύνατο να βασίζονται στην εισροή των μεταναστών.

4.2 Οικονομικές επιδράσεις

Η εισροή μεταναστών δεν είχε μόνο δημογραφικές επιπτώσεις, αλλά επέφερε και έντονες αλλαγές στην οικονομία της χώρας. Οι οικονομικές επιδράσεις της εισροής μεταναστών στη χώρα μας καλό θα ήταν να εξεταστούν σε δύο περιόδους: Προ οικονομικής κρίσης και μετά. Θα ήταν άδικο να τις εξετάσουμε ενιαία, εφόσον τα δεδομένα της ελληνικής οικονομίας άλλαξαν άρδην και ανεξαρτήτως των μεταναστευτικών ροών.

Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας για το 2005, το ελληνικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 3,7%. Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας την περίοδο εκείνη βασίστηκε κυρίως στην ολοένα και αυξανόμενη κατανάλωση με τις 2,6 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ να προέρχονταν από την

κατανάλωση των μεταναστών. Οι συνολικές καταθέσεις των μεταναστών στις ελληνικές τράπεζες ξεπερνούσαν τότε τα 5 δις ευρώ, ενώ παράλληλα εμφανίζονταν ως οι πιο συνεπείς δανειολήπτες (Χαλιάπα, 2009). Υπολογίζεται ότι οι καταθέσεις των μεταναστών το 2005 ήταν 10.000 ευρώ ανά άτομο, τη στιγμή που οι καταθέσεις των Ελλήνων ανέρχονταν σε 8.000 ευρώ ανά άτομο (Χαλιάπα, 2009).

Επίσης, σύμφωνα με μελέτη της ΓΣΕΕ, το γεγονός ότι η χώρα ήδη διέθετε «μαύρη» αγορά εργασίας, η οποία είχε τις δυνατότητες να απορροφήσει τον μεταναστευτικό πληθυσμό χωρίς ιδιαίτερες συνέπειες, λειτούργησε υπέρ της ελληνικής οικονομίας, παρά το γεγονός ότι δεν βοήθησε στην διασφάλιση της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος και στην τόνωση των φορολογικών εσόδων. Το μέγεθος όμως της παραοικονομίας ήταν τέτοιο που βοηθούσε στην ανάπτυξη της οικονομίας μέσω της κατανάλωσης.

Ένα μεγάλο μέρος των μεταναστών απασχολήθηκε στη γεωργία και συγκεκριμένα σε αγροτικές περιοχές ενισχύοντας τις τοπικές αγορές. Σύμφωνα με την έκθεση του ΟΟΣΑ για τα έτη 2003-2004, οι μετανάστες δεν μείωσαν τις θέσεις απασχόλησης για τον ντόπιο πληθυσμό, καθώς απασχολήθηκαν σε δουλειές που οι γηγενείς δεν ήθελαν να κάνουν. Αυτό σημαίνει ότι όσοι μετανάστες εργάζονται νόμιμα στη χώρα δεν επιβάρυναν τα δημόσια οικονομικά της, αλλά το αντίθετο τα βελτίωναν. Εκείνοι που εργάζονταν παράνομα, όμως, δημιούργησαν δυνητικό κενό τόσο στα ασφαλιστικά ταμεία, όσο και στα φορολογικά έσοδα.

Σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι πέραν του ότι οι μετανάστες αποτελούν ευέλικτο εργατικό δυναμικό, είναι και καταναλωτές. Ακόμα και όταν καταναλώνουν μικρό τμήμα του εισοδήματός τους, δημιουργούν εισόδημα σε επίπεδο χώρας. Για παράδειγμα, με ένα τμήμα του μισθού ενός μετανάστη μισθώνεται μία κατοικία, συντηρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο το περιουσιακό στοιχείο του ιδιοκτήτη και παράλληλα ενισχύοντας το εισόδημα του τελευταίου. Ειδικά σε περιόδους κρίσης, όπως αυτή που διανύει η Ελλάδα από το 2008 και μετά, τα εισοδήματα των μεταναστών έδωσαν ώθηση στην ελληνική οικονομία.

Η μαζική παρουσία μεταναστών, όπως και το χαμηλό κόστος εργασίας αδιαμφισβήτητα ανέτρεψαν το εργασιακό σκηνικό στη χώρα. Οι μισθοί οδηγήθηκαν σε χαμηλότερα επίπεδα, με αποτέλεσμα οι Έλληνες να μην αποδέχονται θέσεις εργασίας, οι οποίες με τη σειρά τους

καλύπτονταν από αλλοδαπούς που εισέρχονταν στη χώρα, αυξάνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη ζήτηση των μεταναστών εργατών στην Ελλάδα.

Ωστόσο, ο εγχώριος πληθυσμός και ο μεταναστευτικός δεν διεκδικούν τις ίδιες θέσεις εργασίας. Επιπροσθέτως, αρκετές επιχειρήσεις και ιδίως οικογενειακές, μοντέλο το οποίο στην Ελλάδα είναι πολύ ανεπτυγμένο, ενδεχομένως να μην άντεχαν το υψηλό εργατικό κόστος και να οδηγούνταν σε κλείσιμο με αρνητικές συνέπειες στο σύνολο της οικονομίας, αν δεν υπήρχε το φθηνό εργατικό δυναμικό που προσφέρεται από τους μετανάστες.

Πάντως, είναι γεγονός ότι αυξήθηκαν τα ποσοστά αδήλωτης εργασίας. Αυτό παρατηρήθηκε κυρίως στους τομείς της γεωργίας, στον οικοδομικό τομέα, στις κατασκευές και συσχετίστηκε με την αυξημένη ζήτηση εργατών μεταναστών στην Ελλάδα στους τομείς αυτούς (Ribas-Mateos, 2004). Προς αυτή την κατεύθυνση συνέβαλε η μη νόμιμη μετανάστευση. Η απουσία επίσημων εγγράφων, ανάγκαζε τους παρανόμως εισαχθέντες στη χώρα μετανάστες να μην είναι σε θέση να διεκδικήσουν τα εργασιακά τους δικαιώματα, με αποτέλεσμα η αδήλωτη εργασία και η εκμετάλλευση των εργατών να αποτελεί το status quo.

Από την εμφάνιση της κρίσης κι έπειτα, τα δεδομένα άλλαξαν. Η παρατεταμένη λιτότητα και ύφεση, εκτόξευσαν τα ποσοστά ανεργίας σε επίπεδα που έφτασαν ακόμα και το 27% του ενεργού πληθυσμού, χωρίς βέβαια να μένουν στο απυρόβλητο και οι μετανάστες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζεται ανταγωνισμός κυρίως για τις πιο κακοπληρωμένες εργασίες μεταξύ μεταναστών και Ελλήνων.

Με δεδομένη την αύξηση των μεταναστευτικών ροών το 2015 και το 2016, εκτιμάται ότι επιδεινώθηκε η κατάσταση γύρω από την αγορά εργασίας και την παραοικονομία. Για αυτό και επιδιώχθηκε η αναλογική κατανομή των μεταναστών – προσφύγων στις ευρωπαϊκές χώρες. Ορισμένες, δε, όπως η Γερμανία ζητούσαν μετανάστες με συγκεκριμένο εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματικά προσόντα ώστε να μπορούν να τους εντάξουν καλύτερα στην οικονομία και την κοινωνία τους.

Συμπερασματικά, η συμμετοχή των μεταναστών στο εργατικό δυναμικό της χώρας είχε θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, παρά το γεγονός ότι είχε και αρνητικές επιπτώσεις όπως το ότι οδήγησε στην συμπίεση των αμοιβών, στην ενίσχυση της ελαστικότητας των εργασιακών σχέσεων, στην μη ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών με έναν

υψηλό ρυθμό, στη μείωση της αξίας της γης και των ακινήτων στους τόπους διαμονής τους, καθώς και στην προφανή ανάγκη για ενίσχυση των κρατικών δομών για την εξυπηρέτησή τους.

4.3 Κοινωνικές επιδράσεις

Η Ελλάδα υπήρξε για χρόνια χώρα κυρίως αποστολής μεταναστών. Η μεγάλη εισροή μεταναστών στη χώρα ξεκίνησε το 1991, ανατρέποντας την κοινωνική πραγματικότητα της χώρας. Ο κρατικός μηχανισμός, αλλά και ο εγχώριος πληθυσμός δεν ήταν προετοιμασμένοι για μια τέτοια κίνηση, γεγονός που προκάλεσε δυσλειτουργίες και αντιδράσεις.

Η ξαφνική εισροή μεγάλου αριθμού μεταναστών διαφορετικής προέλευσης και πολλές φορές με παράνομο τρόπο, κατέστησε τον ελληνικό πληθυσμό αρκετά εσωστρεφή, ενώ παράλληλα τον γέμισε ανασφάλεια. Η αύξηση της εγκληματικότητας την ίδια χρονική περίοδο, δημιούργησε νέες αντιστάσεις και πολλές φορές προκατάληψη στον εγχώριο πληθυσμό απέναντι στους μετανάστες.

Δεν ήταν λίγες οι φορές που αναπτύχθηκαν εθνικιστικές τάσεις με αφορμή την είσοδο των μεταναστών και τελικούς αποδέκτες τους ίδιους. Γενικότερα «ξέσπασε» μια άνευ προηγουμένου κρίση προσανατολισμού για τους Έλληνες και την καθιερωμένη ως τότε ελληνική κουλτούρα η οποία έχει έντονο το στοιχείο της διατήρησης της παράδοσης, της γλώσσας και της ιστορίας. Αυτή η κουλτούρα, η οποία υποστηρίζεται από την πολιτική αλλά και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ενισχύεται ολοένα και περισσότερο, ειδικά στο σημερινό περιβάλλον της οικονομικής κρίσης που τα προβλήματα έχουν αυξηθεί και οι θέσεις εργασίας έχουν μειωθεί δραστικά.

Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες, κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν εν συνόλω την προκατάληψη που είχε ο ντόπιος πληθυσμός απέναντί τους εξαιτίας μεμονωμένων περιστατικών. Οι δυσκολίες της μετανάστευσης σε μια νέα χώρα, η αναζήτηση εργασίας, αλλά και η δυστοκία του κρατικού μηχανισμού επιβράδυναν την ενσωμάτωσή τους.

Στην Ελλάδα, τη μεγαλύτερη συγκέντρωση μεταναστών παρουσιάζει το αστικό κέντρο. Μάλιστα, περιοχές όπως η Ομόνοια και τα Πατήσια, συγκέντρωναν το μεγαλύτερο μέρος των

μεταναστών που ζουν στη χώρα, με αποτέλεσμα στις περιοχές αυτές να μειωθούν αρκετά τα ενοίκια και τα σπίτια να παραμείνουν στη μορφή που είχαν όταν χτίστηκαν.

Βασικό πρόβλημα ωστόσο για τους μετανάστες παραμένει η κατοικία. Μπορεί να μην είναι άστεγοι, ωστόσο τα οικήματα στα οποία διαμένουν είναι κακής κατάστασης, και μέσα σε αυτά στεγάζεται μεγάλος αριθμός μεταναστών χωρίς τους απαραίτητους κανόνες υγιεινής, ενώ πολλές φορές πέφτουν και θύματα επιτήδειων, ακόμα και συμπατριωτών τους, που τους χρεώνουν τεράστια ενοίκια, δυσανάλογα με τις συνθήκες και τον αριθμό των ατόμων που διαμένουν. Το βιοτικό τους επίπεδο παραμένει αρκετά χαμηλό, λόγω οικονομικών δυσχερειών, έλλειψης άδειας διαμονής, νόμιμης εργασίας, ή και επιλογής ώστε να ενισχύουν οικονομικά τις οικογένειές τους που βρίσκονται ακόμα στον τόπο προορισμού τους.

Οι κακές συνθήκες διαμονής και η συγκέντρωση των μεταναστών σε συγκεκριμένες περιοχές έχει οδηγήσει σε αρκετές περιπτώσεις και στην περιθωριοποίησή τους ή στη δημιουργία των λεγόμενων «γκέτο». Στις περιπτώσεις αυτές παρατηρείται το φαινόμενοι οι γηγενείς να μην πλησιάζουν τις περιοχές που διαμένουν οι μετανάστες (νόμιμοι ή και μη νόμιμοι), ενώ αποτελούν σημεία στα οποία ακόμα και το κράτος, μέσω της αστυνομίας, δεν μπορεί να παρέμβει. Τέτοιου είδους φαινόμενα όχι απλώς δεν βοηθούν στην ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία, αλλά εντείνουν τις ρατσιστικές συμπεριφορές και την ανασφάλεια των γηγενών για θέματα υγείας καθιστώντας ακόμα δυσκολότερη την συνύπαρξη των δύο πληθυσμών.

4.4 Πολιτικές επιδράσεις

Η μετανάστευση στην Ευρώπη έχει προσφέρει έδαφος για την εμφάνιση ή την άνοδο των ακροδεξιών κομμάτων, τα οποία μέχρι πρόσφατα ήταν σε πλήρη αφάνεια. Πρόκειται για ένα ζήτημα που επηρεάζει θετικά την εικόνα τους στην κοινή γνώμη εφόσον εκφράζουν μια αντιμεταναστευτική πολιτική, ενισχύοντας την δημοτικότητά τους.

Στην περίπτωση της Ελλάδας η οικονομική κρίση ενδυνάμωσε το ακροδεξιό κόμμα της Χρυσής Αυγής το οποίο μέχρι πρότινος στήριζε την επικοινωνιακή του πολιτική στην εκδίωξη των μεταναστών με τη χρήση βίας. Η οικονομική κρίση, η παρατεταμένη ύφεση με την επακόλουθη εκτόξευση της ανεργίας αποτέλεσαν βασικό πυλώνα της ρητορικής του

συγκεκριμένου κόμματος κατά των μεταναστών και δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερη ανασφάλεια και καχυποψία στους Έλληνες πολίτες έναντι των αλλοδαπών.

Η εγκατάσταση μεγάλης μερίδας μεταναστών σε γειτονιές του κέντρου της Αθήνας, η αύξηση της εγκληματικότητας, η απουσία του κράτους και της κρατικής μέριμνας, καθώς και το γενικότερο αίσθημα ανασφάλειας ευνόησαν τη Χρυσή Αυγή, η οποία παρουσιάστηκε στους κατοίκους των περιοχών αυτών ως εγγυητής της δικής τους ασφάλειας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την έξαρση των βίαιων περιστατικών, του ρατσισμού, τη στοχοποίηση ανθρώπων, δίνοντας παράλληλα την ευκαιρία στη Χρυσή Αυγή να ενισχύσει τα ερείσματά της κυρίως στα χαμηλά λαϊκά στρώματα.

Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η Χρυσή Αυγή να είναι από το 2012 και μετά ως τρίτο κόμμα στο ελληνικό κοινοβούλιο και να έχει σταθερά ποσοστά στις δημοσκοπήσεις. Ποσοστά τα οποία είναι σχεδόν δεκαπλάσια από ότι ήταν πριν την κρίση. Και όλα αυτά παρά το γεγονός ότι τα στελέχη της Χρυσής Αυγής διώκονται για την σύσταση και λειτουργία εγκληματικής οργάνωσης.

4.5 Πολιτισμικές επιδράσεις

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο η Χρυσή Αυγή έχει ενισχυθεί τόσο πολύ, είναι και η επένδυση από πλευράς της στις πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των ημεδαπών και των αλλοδαπών και ιδίως σε ό,τι έχει να κάνει με τις διαφορετικές θρησκείες.

Κάθε μετανάστης που αποφασίζει να μετεγκατασταθεί σε μια νέα χώρα, φέρνει μαζί του τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα της χώρας του, τη θρησκεία του, την κοινωνική του συμπεριφορά και γενικότερα αυτό που ονομάζεται «κουλτούρα» και διαμορφώνουν την πολιτισμική του ταυτότητα. Φθάνοντας στη χώρα υποδοχής, έρχεται σε επαφή με έναν διαφορετικό πολιτισμό που κατά περιπτώσεις μπορεί να έχει κοινά στοιχεία, αλλά και να είναι εντελώς διαφορετικός. Και στις δύο περιπτώσεις, τόσο για τους μετανάστες, όσο και για τους πολίτες της χώρας υποδοχής, συντελείται μια πολιτισμική αλλαγή, καθώς πρέπει να γνωρίσουν και να ενώσουν τους δύο κόσμους.

Χώρες μετανάστευσης, που παραδοσιακά γνώριζαν μεταναστευτικά ρεύματα, πέρασαν κρίσεις μέσα από τις πολιτισμικές επιδράσεις της μετανάστευσης. Στην Ελλάδα, αυτό το φαινόμενο, το παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια. Ο όρος «εθνική ταυτότητα» πολλές φορές συζητείται και αναθεωρείται, με κύριους αποδέκτες τους μετανάστες.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι παρελάσεις και το ζήτημα της σημαίας, η οποία στις εθνικές επετείους δινόταν στον μαθητή που είχε χαρακτηριστεί από τη βαθμολογία και τη διαγωγή του ως «Άριστος». Τα τελευταία χρόνια και με δεδομένη τη μεγάλη έλευση μεταναστών στη χώρα, υπήρξαν αρκετές περιπτώσεις αλλοεθνών άριστων μαθητών προκαλώντας αντιδράσεις στην ελληνική κοινωνία. Λύση στο θέμα αυτό ενδεχομένως να δώσει η πρόσφατη απόφαση ο σημαιοφόρος να επιλέγεται μέσω κλήρωσης και όχι με βάση την αξιολόγησή του.

Ένα άλλο επίμαχο ζήτημα αφορά στη θρησκεία των μεταναστών και στην άσκηση των θρησκευτικών τους δικαιωμάτων. Το μεγαλύτερο κύμα μεταναστών που δέχθηκε η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια αποτελείται κυρίως από μουσουλμάνους. Παρά την καθιέρωση της ανεξιθρησκείας, καμία από τις δύο πλευρές δεν ήταν απόλυτα έτοιμη να διαχειριστεί αυτή τη συνύπαρξη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η συζήτηση που έχει προκύψει την τελευταία διετία για το αν πρέπει να δημιουργηθούν χώροι στην Ελλάδα στους οποίους οι μουσουλμάνοι θα μπορούν να προσεύχονται, αλλά και κατά πόσο οι Έλληνες χριστιανοί κινδυνεύουν από τους τζιχαντιστές μουσουλμάνους. Ουσιαστικά τον 21^{ο} αιώνα βιώνουμε θρησκευτικές διώξεις, που είτε δεν το συνειδητοποιούμε, είτε αποφεύγουμε να τις ονομάσουμε.

Οι μεταναστεύσεις μεγάλης κλίμακας, όπως έχει αποδειχθεί ιστορικά, αποτελούν αιτία και συγχρόνως συνέπεια πολιτιστικών μετασχηματισμών. Η μετανάστευση οδηγεί σε πολιτιστικές αλλαγές και προσαρμογή τόσο των μεταναστών, όσο και των γηγενών. Αυτή η μίξη είχε ως συνέπεια τον επιπολιτισμό. Ο επιπολιτισμός αφορά στα φαινόμενα που παρατηρούνται όταν δυο ομάδες έρθουν σε επαφή ανταλλάσσοντας πολιτισμικά στοιχεία. Τις βασικότερες συνέπειες υπόκειται κυρίως η μία από τις δύο πλευρές, η οποία τυγχάνει να αφομοιωθεί από την άλλη.

Η ενσωμάτωση αποτελεί το πρωταρχικό βήμα για τον περιορισμό των αρνητικής χροιάς επιδράσεων της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

των μεταναστών αλλά και των γηγενών, ο σεβασμός των θρησκειών και των θρησκευτικών ιδιαιτεροτήτων που ενδεχομένως υπάρχουν και η αξιοποίηση των διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων των μεταναστών θα ωφελήσουν τη χώρα και θα οδηγήσουν τόσο στην πολιτισμική ενσωμάτωση, όσο και στην αρμονική συνύπαρξη των δύο πλευρών.

5. Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας. Περιγράφοντας το θεσμικό πλαίσιο.

Στο παρόν κεφάλαιο και αφού παρουσιάστηκαν οι επιδράσεις των μεταναστευτικών ροών στην Ελλάδα, θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε τη μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας, όπως και να περιγράψουμε σύντομα και περιεκτικά το θεσμικό πλαίσιο.

Κατά τον Schnapper (1992), ως μεταναστευτική πολιτική ορίζεται το σύνολο των μέτρων και των κοινωνικών πρακτικών με βάση δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά στην άσκηση ελέγχου και στη ρύθμιση της εισόδου, της διαμονής και της απασχόλησης των αλλοδαπών ενθαρρύνοντας την καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Ο δεύτερος άξονας αφορά στις εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης μεταναστών. Οι πολιτικές αυτές αφορούν στην εκπαίδευση, τη στέγαση, την κοινωνική ασφάλιση, την υγεία και την απασχόληση.

Ο πρώτος άξονας αντιστοιχεί στην καθαρή «μεταναστευτική πολιτική» μιας χώρας και έχει κυρίως «κατασταλτικό», «αστυνομικό», «αμυντικό» και αρνητικό χαρακτήρα ως προς το περιεχόμενό του. Ο δεύτερος άξονας αντιστοιχεί στις λεγόμενες «πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης» που έχουν, έστω φαινομενικά, θετικό χαρακτήρα και τείνουν να δημιουργήσουν τις νομικές και τυπικές προϋποθέσεις σύγκλισης των μεταναστευτικών πληθυσμών με τους πολίτες μιας κοινωνίας (Μπάγκαβος, Παπαδοπούλου, 2006, σ. 294).

Οι μετανάστες στην Ελλάδα συνήθως αντιμετωπίζονται ως μια ευπαθής πληθυσμιακή ομάδα, με τα θετικά και τα αρνητικά που μπορεί να συνεπάγεται αυτός ο χαρακτηρισμός. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι λόγω διαφόρων προσκομμάτων ποικίλου χαρακτήρα (διοικητικού, κοινωνικού, πολιτισμικού κ.ο.κ.), στη σημερινή εποχή οι μετανάστες στερούνται βασικών δικαιωμάτων, ενώ αρκετές φορές δεν τα διεκδικούν είτε διότι δεν τα γνωρίζουν, είτε διότι φοβούνται.

Το θεσμικό πλαίσιο για το μεταναστευτικό ζήτημα στη χώρα μας είναι πολύ πρόσφατο, καθώς αναπτύχθηκε τα τελευταία 26 χρόνια. Μέχρι τη δεκαετία του 90’ ρυθμιζόταν από νόμο που θεσπίστηκε το 1929, καθιστώντας τον τρόπο αντιμετώπισης του ζητήματος περισσότερο αναχρονιστικό, παρά αποτελεσματικό. Απαρτίζεται από νομοθετικές ρυθμίσεις, Προεδρικά

Διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις, τα οποία έρχονται να αποσαφηνίσουν λεπτομέρειες ή να προσθέσουν έναν «αστερίσκο» στον προηγούμενο νόμο βασισμένο στις ρυθμιστικές ανάγκες που προέκυψαν στο πεδίο της εφαρμογής. Επιπλέον, η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας, η οποία καλείται να εναρμονιστεί με τις κοινοτικές οδηγίες, ενσωματώνει στην ελληνική νομοθεσία μια σειρά αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Δεδομένης της πολυπλοκότητας της νομοθεσίας, στη ρύθμιση του μεταναστευτικού θα πρέπει να ληφθούν υπόψη διάφορες παράμετροι. Ενδεικτικά, τέτοιες είναι η υποδοχή των προσφύγων και η χορήγηση ασύλου, η παράνομη μετανάστευση, η εμπορία ανθρώπων και η καταπολέμησή της, η οικογενειακή επανένωση, η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ αλλογενών και ομογενών ως προς την ευκολία έκδοσης αδειών παραμονής στη χώρα και πλήθος άλλων. Το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί χώρα υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών για περισσότερα από 25 χρόνια, αποδεικνύει πως δεν πρόκειται για ένα παροδικό ζήτημα, αλλά για μια εν εξελίξει διαδικασία που χρήζει αντιμετώπισης.

Η διευκόλυνση της ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία αποτελεί θεμελιώδες αίτημα για κάθε σύγχρονο δημοκρατικό κράτος. Ειδικά για την Ελλάδα, η προστασία των μεταναστών θα μπορούσε να καταστεί περισσότερο αποτελεσματική μέσα από τη Συνταγματική αναθεώρηση και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων αυτής της μειονοτικής ομάδας. Θα ήταν άδικο βέβαια να παραβλέψουμε κάποια βήματα που έχουν ήδη γίνει προς τη σωστή κατεύθυνση, όπως η νομοθεσία για την είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα. Μέσα από αυτή, συστηματοποιείται και οροθετείται η αντιμετώπιση του ζητήματος, καθιστώντας τη νομοθεσία στον τομέα της μετανάστευσης περισσότερο συνοπτική και λειτουργική.

Συνοπτικά, η ελληνική νομοθεσία αντιμετωπίζει το φαινόμενο της μετανάστευσης με «αστυνομική» φιλοσοφία αρχικά, ενώ σταδιακά έρχεται πιο κοντά σε πολιτικές που έχουν στόχο την ένταξη και την ενσωμάτωση των μεταναστών. Σε αυτή τη μεταστροφή έχει παίξει ρόλο και η Ευρωπαϊκοποίηση της μεταναστευτικής πολιτικής με την ολοένα και μεγαλύτερη ένταξη στο ελληνικό δίκαιο εκείνο της Ευρώπης. Από το 1991 μέχρι και σήμερα έχουν επίσης πραγματοποιηθεί τρία προγράμματα νομιμοποιήσεων μεταναστών με στόχο την καλύτερη ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία και την οικονομική ζωή της χώρας. Πάντως, για τα προγράμματα αυτά υπήρξε και έντονη κριτική ότι προχώρησαν από τις εκάστοτε

κυβερνήσεις για ψηφοθηρικούς λόγους. Σε κάθε περίπτωση, πρόκειται για μία πρακτική που ακολουθήθηκε και από άλλες ευρωπαϊκές χώρες με έντονες μεταναστευτικές ροές.

Ωστόσο, το θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας δείχνει να έχει μία τάση να μην επιδιώκει την πολυετή παραμονή των μεταναστών στη χώρα. Πλέον, η αορίστου άδεια διαμονής έχει καταργηθεί και όσοι την είχαν όταν ανανεώνουν το διαβατήριό τους λαμβάνουν άδεια διαμονής 10ετους διάρκειας. Επίσης, το ελληνικό κράτος δίνει μεταξύ άλλων και τη δυνατότητα έκδοσης κάρτας διαμονής 1ετους διάρκειας, υποδεικνύοντας ότι η πολυετής διάρκειας παραμονή των μεταναστών στη χώρα δεν είναι στις προτεραιότητες τα χώρας, ενώ παράλληλα προωθείται ενεργά και η απόκτηση άδειας επί μακρόν διαμένοντος που επί της ουσίας δίνει τη δυνατότητα στον μετανάστη να την χρησιμοποιήσει ως «διαβατήριο» για να μεταβεί σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα ώστε να εργαστεί και να ζήσει.

Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η παρουσίαση των βασικών σταθμών της μεταναστευτικής πολιτικής της Ελλάδας.

5.1 Νόμος 4310/1929

Η θέσπιση μεταναστευτικής πολιτικής φαίνεται πως δεν απασχολούσε ιδιαίτερα τη χώρα μας μέχρι τη δεκαετία του 90’. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από την απουσία σύγχρονης νομοθεσίας σχετικά με το μεταναστευτικό ζήτημα και τη ρύθμισή του.

Μέχρι τα τέλη του 1990, η μεταναστευτική πολιτική της χώρας περιοριζόταν σε όσα ρύθμιζε ο ν.4310/1929, ο οποίος είχε θεσπιστεί προκειμένου να ρυθμίσει το μεταναστευτικό κύμα της Μικρασιατικής Καταστροφής (ΙΝΕ / ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ, 2003). Ο νόμος αυτός ονομάστηκε «Περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων και απελάσεων και εκτοπίσεων».

Η προφανής αδυναμία του νομικού πλαισίου του 1929 να αντιμετωπίσει με ορθολογικό τρόπο το μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα το 1989, οδήγησε σε νέα νομοθετική ρύθμιση. Έτσι διαμορφώθηκε επί κυβερνήσεως Κωνσταντίνου Μητσοτάκη το 1991 ο πρώτος σύγχρονος νόμος της Ελλάδας (ν.1975/1991) για το μεταναστευτικό ζήτημα.

5.2 Νόμος 1975/1991

Βασικό μέλημα του νόμου «Είσοδος-έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις» ήταν να διαμορφώσει τις συνθήκες για την προσωρινή παραμονή των μεταναστών στη χώρα. Δεν αντιμετώπιζε, όμως, τη μακροχρόνια ή και μόνιμη παραμονή των μεταναστών στα ελληνικά εδάφη.

Η προσωρινή αντιμετώπιση του ζητήματος ήταν και ο λόγος που κατέστησε ως μη αποτελεσματικό τον συγκεκριμένο νόμο. Διακατεχόταν κυρίως από μια «αστυνομική» φιλοσοφία και επί της ουσίας καθιστούσε σχεδόν ανέφικτη την είσοδο και εγκατάσταση ξένων στη χώρα μας με σκοπό την εργασία (Τριανταφυλλίδου, 2005). Η κατάσταση αυτή ήταν ενδεικτική του ότι οι πολιτικοί και η κοινωνία δεν είχαν αντιληφθεί ακόμα το μέγεθος του ζητήματος ή δεν ήταν έτοιμοι να το αντιμετωπίσουν.

Η πρώτη προσπάθεια εφαρμογής του Νόμου 1975/1991 έγινε αρκετά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 1997 από την κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ υπό τον Κωνσταντίνο Σημίτη. Τα Προεδρικά Διατάγματα του 1997 και του 1998 έδωσαν την ευκαιρία της πράσινης κάρτας στους μετανάστες, δηλαδή τη δυνατότητα νόμιμης παραμονής στην Ελλάδα (Παπαδής, 1998). Πρόκειται για το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης μεταναστών, το οποίο και αξιοποίησαν 212.860 μετανάστες.

Επιπλέον, για πρώτη φορά προβλεπόταν καταγραφή των μεταναστών, δίνοντας έτσι στο κράτος τη δυνατότητα να έχει έναν υποτυπώδη έλεγχο του μεταναστευτικού πληθυσμού (Ναξάκης & Χλέτσος, 2003).

Αυτός άλλωστε ήταν κι ο στόχος των πρώτων νομοθετικών ρυθμίσεων, ο έλεγχος και η μείωση των μη νόμιμων μεταναστών στη χώρα. Έτσι εντάθηκαν και οι έλεγχοι των νομιμοποιητικών εγγράφων στην ελληνική επικράτεια και κυρίως στα σύνορα.

Ένα ακόμα στοιχείο του Προεδρικού Διατάγματος του 1998 ήταν η θεσμοθέτηση του Κρατικού Πτυχίου Γλωσσομάθειας από το Υπουργείο Παιδείας. Ήταν ένα βήμα προς την ενσωμάτωση των μεταναστών και την αντιμετώπισή τους ως κομμάτι του πληθυσμού της χώρας και όχι ως επισκέπτες. Η επίσημη πιστοποίηση της γνώσης της γλώσσας, βοήθησε τους μετανάστες να

αποκτήσουν την ιδιότητα του πολίτη, ενώ δημιούργησε και ευνοϊκότερες συνθήκες για την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία.

Ωστόσο, τα παραπάνω νομοθετήματα ενέπλεξαν πλήθος υπηρεσιών στην διαδικασία νομιμοποίησης και ελέγχου των μεταναστών, καθιστώντας τη διαδικασία χρονοβόρα και πολύπλοκη. Η Δημόσια Διοίκηση δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στην διαδικασία, ενώ δεν υπήρξε και ο απαραίτητος συντονισμός μεταξύ των φορέων, με αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός των μεταναστών να μείνει εκτός διαδικασίας και οι έλεγχοι νομιμότητας να μην αποδώσουν τα δέοντα (VPRC, 2006).

5.3 Νόμος 2910/2001

Το 2001 με τον νόμο «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση κι άλλες διατάξεις» έγινε μία πιο ολοκληρωμένη προσπάθεια νομοθετικής ρύθμισης, με στόχο να αντιμετωπιστεί ορθολογικά το σύστημα αδειών παραμονής και εργασίας των μεταναστών, όπως και να μεταφερθούν αρμοδιότητες από τις αστυνομικές αρχές στο Υπουργείο Εσωτερικών και την τοπική αυτοδιοίκηση (Μαρβάκης, Παρσάνογλου, & Παύλου, 2001). Πρόκειται για το δεύτερο πρόγραμμα νομιμοποίησης μεταναστών στην Ελλάδα.

Αν και με το νέο καθεστώς ο έλεγχος των μεταναστών έγινε αυστηρότερος, για πρώτη φορά έγινε αναφορά σε ζητήματα σχετικά με την υγεία, την παιδεία, την εργασία και την οικογενειακή κατάσταση των μεταναστών (Κοντιάδης & Παπαθεοδώρου, Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής., 2007). Πρόκειται για έναν ακόμα νόμο με «αστυνομική» φιλοσοφία, ο οποίος όμως διακατέχεται και από κάποιες ανθρωπιστικές παραμέτρους ως προκάλυμμα.

Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον ν.2910/2001, που υιοθετήθηκε επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Σημίτη, τα ανήλικα παιδιά των μεταναστών έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς στο οποίο υπόκεινται οι γονείς τους. Επίσης, οι νόμιμοι μετανάστες απολαμβάνουν ίσων ασφαλιστικών δικαιωμάτων με τους Έλληνες υπηκόους. Δόθηκε, δε, και η δυνατότητα στους μετανάστες, οι

οποίοι διέμεναν τουλάχιστον για μια δεκαετία στην Ελλάδα, να αιτηθούν της ελληνικής υπηκοότητας εφόσον αποδείξουν επάρκεια γνώσης της ελληνικής γλώσσας, της ιστορίας και του πολιτισμού (Βαρβιτσιώτης & Καμπούρογλου, 2006). Στην πραγματικότητα βέβαια, το μέτρο αυτό δεν εφαρμόστηκε ποτέ, αφού στην πράξη την υπηκοότητα λάμβαναν μόνο οι ομογενείς.

Και ο νόμος αυτός με τη σειρά του κρίθηκε αναποτελεσματικός. Δεν φαινόταν να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και αυτό μάλιστα αποδεικνύεται από τη σειρά πρόσθετων νόμων (3068/2002, άρθρο 15, 3074/2002, άρθρο 11, 3103/2002, άρθρα 19-25, 3103/2003, άρθρο 23, 3146/2003, άρθρο 8, 3169/2003, άρθρο 10, 3242/2004, άρθρο 25 και 3274/2004, άρθρο 34) που προκαλούσαν σύγχυση (ΕΚΚΕ, 2008). Το παράδοξο της ελληνικής νομοθεσίας και της γραφειοκρατίας ήταν ότι η Ελλάδα εξέδιδε άδειες, οι οποίες παραλαμβάνονταν αφού είχαν ήδη λήξει και οι μετανάστες κατέθεταν την αίτηση για ανανέωσή της είτε μόλις την λάμβαναν, είτε πριν ακόμα την πάρουν στα χέρια τους (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Επιπλέον, το γεγονός ότι δίνονταν άδειες διάρκειας ενός έτους, ενίσχυε την προσωρινότητα των μεταναστών, οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο δεν μπορούσαν να νιώσουν ότι ανήκαν σε μια χώρα και ήταν πολίτες αυτής. Ήταν, δε, υποχρεωμένοι σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα να κινήσουν και πάλι τις διαδικασίες άδειας παραμονής τους στην χώρα επιβαρύνοντας την ήδη δυσλειτουργική κρατική μηχανή. Έτσι, με νέο νόμο το 2004 (τον 3202) προβλέφθηκε η έκδοση 2ετους άδειας διαμονής.

Αν και ο νόμος αυτός ήταν αρκετά βελτιωμένος, η περαιτέρω μεταρρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου ήταν αναγκαία. Για το λόγο αυτό, ο επόμενος (ν.3284/2004) περί Δικαίου Ελληνικής Ιθαγένειας, ήταν ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση (ΕΚΚΕ, 2008).

5.4 Νόμος 3386/2005

Όπως προδίδει και ο τίτλος του («Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια»), ο νέος νόμος ήρθε το 2005, επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Καραμανλή, για να παρέμβει και να αντιμετωπίσει ζητήματα σχετικά με την

είσοδο και τη διαμονή μεταναστών στην Ελλάδα και την απέλαση, ενώ εισάγει και την έννοια της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Δίνει, επίσης, τη δυνατότητα νομιμοποίησης της διαμονής όσων παραμένουν στη χώρα και είτε έχουν λήξει οι άδειες διαμονής, είτε έχουν εισέλθει στην Ελλάδα χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα (ΕΚΚΕ, 2008), αποτελώντας το τρίτο πρόγραμμα νομιμοποίησης μεταναστών μέσα σε λιγότερο από 15 χρόνια.

Όλα γίνονται σε συμφωνία με τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θεωρείται ως ένας προοδευτικός νόμος, αλλά για μία ακόμα φορά στην πράξη η κατάσταση ήταν διαφορετική. Η ειδοποιός διαφορά του ν.3386/2005 έγκειται στη σύσταση του «Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης». Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που έχει ως στόχο την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, λαμβάνοντας υπόψη τη διαφορετικότητα και την πολιτισμική ιδιαιτερότητα των μεταναστών (ΕΚΚΕ, 2008).

Στο πρόγραμμα ενσωματώνονται δράσεις όπως: α) η πιστοποίηση γνώσης της ελληνικής γλώσσας, β) η παρακολούθηση μαθημάτων ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού, γ) η ένταξη στην αγορά εργασίας και η διασφάλιση των όρων εργασίας, δ) η ενεργή κοινωνική συμμετοχή, ε) η καθιέρωση κινήτρων για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων κ.α.

Οι καινοτομίες του νέου νόμου έναντι του προηγούμενου ήταν:

α) η δημιουργία Διυπουργικού Οργάνου που συνέρχεται τουλάχιστον δυο φορές το χρόνο με θέματα μετανάστευσης και με σκοπό το συντονισμό και τον καθορισμό κανόνων αποτελεσματικής αντιμετώπισης των προβλημάτων που προκύπτουν,

β) η ενοποίηση της άδειας διαμονής και εργασίας σε μία πράξη, η οποία εκδίδεται από το Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας,

γ) η απλούστευση της διαδικασίας για χορήγηση άδειας παραμονής,

δ) δημιουργία δημοτικών δομών με στόχο την πληροφόρηση των αλλοδαπών,

ε) ενεργοποίηση των Περιφερειακών Επιτροπών Μετανάστευσης προκειμένου να καθοριστούν οι ανάγκες σε εργατικό δυναμικό ανά Περιφέρεια,

στ) εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με το ευρωπαϊκό δίκαιο κ.α (ΕΚΚΕ, 2008).

Ο νόμος μπορεί να απλοποιεί τη διαδικασία χορήγησης άδειας διαμονής, καθώς η άδεια διαμονής και εργασίας θεσπίζονται σε ένα μόνον έγγραφο: άδεια διαμονής για συγκεκριμένο λόγο (π.χ. για εξαρτημένη εργασία, για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα, για επενδυτική δραστηριότητα, για σπουδές κ.λ.π.) (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Ωστόσο, παρουσιάζει αρκετά μειονεκτήματα και πολλές από τις αδυναμίες των προηγούμενων νομοθετικών ρυθμίσεων, όπως επισημάνθηκε από τις ενώσεις των μεταναστών, αλλά και από τη δημόσια διοίκηση. Στην πράξη αποδείχτηκε πολλές φορές αδύνατο να εφαρμοστούν όσα περιλαμβάνονται στο νομικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να απαιτηθεί και νέα νομοθετική παρέμβαση.

5.5 Νόμος 3536/2007

Ο ν.3536/2007 δημιουργήθηκε για να επιλύσει τις αδυναμίες του προηγούμενου και να προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος.

Μετά την ψήφιση του «Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης», οι μετανάστες είχαν πλέον τη δυνατότητα να καταθέσουν εκ νέου αιτήσεις νομιμοποίησης, διευρύνοντας ταυτόχρονα τα δικαιολογητικά τα οποία απαιτούνται για τη χορήγηση άδειας διαμονής. Στόχος του νομοσχεδίου είναι ο συντονισμός των κρατικών υπηρεσιών και η ενιαία αντιμετώπιση της δημόσιας διοίκησης, ώστε να επιταχυνθούν οι διαδικασίες και να εξομαλυνθεί η ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία (ΕΚΚΕ, 2008).

Τα διευρυμένα δικαιολογητικά που δίνουν το δικαίωμα νομιμοποίησης της διαμονής είναι τέτοια που να αποδεικνύουν την προηγούμενη διαμονή των μεταναστών στη χώρα (πριν τις 31/12/2004) και πιο συγκεκριμένα, βεβαίωση εγγραφής τέκνου στα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα, ληξιαρχική πράξη γέννησης τέκνου ή γάμου στην Ελλάδα, προηγούμενη απορριπτική απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας (εξαιρουμένων των απορριπτικών αποφάσεων για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας).

Επιπλέον, ο νόμος, που ψηφίστηκε επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Καραμανλή, ρυθμίζει εργασιακά και ασφαλιστικά δικαιώματα των μεταναστών, εισάγει την υποχρέωση υποβολής

αίτησης για την ανανέωση της άδειας διαμονής σε χρονικό διάστημα δύο μηνών πριν από τη λήξη της, καταργεί την εξέταση σε γλώσσα, ιστορία και πολιτισμό για τους μετανάστες που επιθυμούν να εκδώσουν άδεια διαμονής. Συμπεριλαμβάνει, δε, για πρώτη φορά το πλαίσιο της επίκλησης λόγων δημόσιας τάξης προκειμένου να ανακληθεί η άδεια διαμονής μετανάστη. Τόσο οι κοινοτικές Οδηγίες, όσο και η εθνική νομολογία θέτουν ως προϋπόθεση τη στάθμιση του κινδύνου που ενδέχεται να προκαλέσει ο μετανάστης στη δημόσια τάξη με τον δεσμό που έχει ο ενδιαφερόμενος με τη χώρα υποδοχής (ΕΚΚΕ, 2008).

Και σε αυτή τη νομοθετική προσπάθεια υπάρχουν παραλείψεις με κυριότερες ότι ο νόμος εξακολουθεί να αφήνει εκτός πλαισίου νομιμότητας τους αιτούντες άσυλο, καθώς και το ότι σε ορισμένες περιπτώσεις επιστρέφει σε ανάλογες ή παρόμοιες επιλογές του ν.2910/01, εγκαταλείποντας ρυθμίσεις του ν.3386/2005 που είχαν αποδειχθεί επιτυχημένες.

Επιπλέον εξακολουθούν να παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα, τα οποία οφείλονται στις ανεπάρκειες των Δήμων και Περιφερειών και στη μη υλοποίηση του ηλεκτρονικού μητρώου αλλοδαπών. Έτσι, η έκδοση των αδειών καθυστερεί σημαντικά, με αποτέλεσμα οι μετανάστες να αδυνατούν να ταξιδέψουν στο εξωτερικό και στις χώρες προέλευσής τους (ΕΚΚΕ, 2008).

Ο ν.3536/2007 συμπληρώνεται επίσης από τον ν.3613/2007 που αφορά στη Ρύθμιση Θεμάτων Μεταναστευτικής Πολιτικής. Ο συμπληρωματικός νόμος αναφέρεται σε ζητήματα εσωτερικής ασφάλειας, τα οποία προκύπτουν από τη χρήση βιομετρικών μεθόδων ταυτοποίησης των αιτούντων ασύλου και τη χρήση των λεγόμενων «chip» στα διαβατήρια τους για τον αποτελεσματικότερο έλεγχο των εισερχομένων στα σύνορα του κράτους (ΕΚΚΕ, 2008).

5.6 Νόμος 3838/2010

Ο Νόμος 3838 δημοσιεύτηκε το 2010 και αφορά στην απόκτηση ιθαγένειας υπό προϋποθέσεις για τη δεύτερη γενιά μεταναστών. Επί της ουσίας με το νόμο «Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις», η Ελλάδα δίνει τη δυνατότητα απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας στα παιδιά των μεταναστών εφόσον εκείνα έχουν γεννηθεί στη χώρα ή οι και οι δύο γονείς τους διαμένουν νόμιμα και μόνιμα στην Ελλάδα για 5 συναπτά έτη ή τα ίδια

διαμένουν μόνιμα στη χώρα και έχουν φοιτήσει τουλάχιστον 6 χρόνια σε ελληνικό σχολείο. Για την τρίτη γενιά μεταναστών υπάρχει διαφορετική πρόβλεψη, καθώς η διαδικασία προϋποθέτει μια απλή αίτηση.

Επίσης, ο νόμος παρέχει το δικαίωμα στους μετανάστες του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις τοπικές εκλογές. Με τις ρυθμίσεις αυτές θεωρήθηκε ότι η Ελλάδα «ανοίγει» σταδιακά τις πόρτες της στους μετανάστες, καθώς ήταν πολύ πιο εύκολο να αποκτηθεί η ελληνική ιθαγένεια, ενώ ταυτόχρονα αποκτούσαν και πολιτικά δικαιώματα.

Ωστόσο, ο νόμος κρίθηκε αντισυνταγματικός, έπειτα από εισήγηση του Δ' τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας και σχετική απόφαση της ολομέλειας. Η αντισυνταγματικότητα είχε να κάνει με το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, την παροχή ιθαγένειας με μοναδικό κριτήριο την γέννηση στην χώρα και την παροχή ιθαγένειας με κριτήριο την φοίτηση σε ελληνικό σχολείο για 6 χρόνια κι όχι 9 (Κωτούλας, 2013).

5.7 Νόμος 4018/2011

Ο νόμος 4018 δημιουργήθηκε το 2011, προκειμένου να διευκολύνει τις εργασίες που αφορούν στα νομιμοποιητικά έγγραφα των μεταναστών και γενικότερα στη διαχείριση ζητημάτων που αφορούν στους μετανάστες.

Βάσει αυτού του Νόμου («Αναδιοργάνωση του συστήματος αδειοδότησης για τη διαμονή αλλοδαπών στη χώρα υπό όρους αυξημένης ασφάλειας, ρυθμίσεις θεμάτων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εσωτερικών») ιδρύονται στις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις υπηρεσίες «μιας στάσης». Οι υπηρεσίες αυτές είναι υπεύθυνες, πέρα από τις αρμοδιότητες των Διευθύνσεων Αλλοδαπών και Μετανάστευσης, για την παραλαβή των αιτήσεων υπηκόων τρίτων χωρών, τη χορήγηση αδειών παραμονής τους, την ανανέωση των αδειών παραμονής και την επίδοση των σχετικών αποφάσεων. Με τον εν λόγω Νόμο οι παραπάνω αρμοδιότητες, που μέχρι τότε ανήκαν στους Δήμους, πέρασαν στις Υπηρεσίες Ασύλου της εκάστοτε Αποκεντρωμένης Διοίκησης.

Πιο αναλυτικά, οι υπηρεσίες «μιας στάσης» είναι υπεύθυνες για τα εξής:

1. Παραλαβή αιτήσεων για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής ή άλλων εγγράφων νόμιμης παραμονής.
2. Ηλεκτρονική αναζήτηση δικαιολογητικών από άλλες υπηρεσίες και φορείς (όπου αυτό είναι εφικτό), προκειμένου να συμπληρωθούν οι φάκελοι των αιτήσεων.
3. Παραλαβή αιτήσεων εργοδοτών για τη μετάκληση αλλοδαπού εργατικού δυναμικού.
4. Παροχή πληροφοριών σχετικά με τις διαδικασίες ανανέωσης και χορήγησης άδειας διαμονής, αλλά και με την πορεία των φακέλων.
5. Είσπραξη εκ μέρους του Δημοσίου των παραβόλων που προβλέπονται για την εκάστοτε διαδικασία.

Η σημαντικότερη κριτική που ασκήθηκε για το νόμο που ψηφίστηκε επί πρωθυπουργίας Γιώργου Παπανδρέου ήταν ότι θα άνοιγε την πόρτα για μαζικές νομιμοποιήσεις. Δηλαδή, το ότι η ίδρυση των υπηρεσιών «μίας στάσης» θα διευκόλυνε την έκδοση των νομιμοποιητικών εγγράφων και θα αυξανόταν ο αριθμός των μεταναστών που θα εξασφάλιζε την νόμιμη παραμονή του στη χώρα. Κάτι το οποίο δεν επιβεβαιώθηκε.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2011 θεσπίστηκε και ο ν.3907/2011 για την ίδρυση της υπηρεσίας ασύλου και της υπηρεσίας πρώτης υποδοχής, με στόχο την αναδιάρθρωση της κρατικής μηχανής αναφορικά με την παροχή ασύλου.

5.8 Νόμος 4251/2014

Τον Απρίλιο του 2014 δημοσιεύτηκε ο νόμος 4251, ο οποίος τιτλοφορείται ως «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις». Αποτελείται από 139 άρθρα και πρόκειται για έναν πολύ σημαντικό νόμο των τελευταίων ετών. Επί της ουσίας, ενσωματώνει τον ν.3386/2005, καθώς και 19 τροποποιητικές νομοθετικές παρεμβάσεις και 6 προεδρικά διατάγματα, ενώ χωρίζεται σε τρία μέρη.

Στο πρώτο μέρος, το πρώτο κεφάλαιο του νόμου περιέχει γενικές διατάξεις, το δεύτερο ρυθμίσεις για τις διαδικασίες και τις προϋποθέσεις εισόδου και εξόδου από τη χώρα και το τρίτο κεφάλαιο αφορά στο δικαίωμα διαμονής στη χώρα. Το τέταρτο κεφάλαιο έχει να κάνει με ρυθμίσεις σχετικά με τη διαμονή και την επαγγελματική δραστηριότητα εντός της χώρας

υποδοχής, το έκτο αναφέρεται σε δικαιώματα και υποχρεώσεις των μεταναστών, ενώ το έβδομο στην ανάκληση της άδειας διαμονής. Τέλος, το όγδοο κεφάλαιο αποσαφηνίζει τις υποχρεώσεις υπηρεσιών, υπαλλήλων, συμβολαιογράφων κ.α.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τα υπόλοιπα άρθρα, δηλαδή τα άρθρα 31 ως 127. Περιέχει τις ρυθμίσεις εισδοχής μεταναστών για λόγους σπουδών, εθελοντικής εργασίας κ.ο.κ. Επίσης, περιέχονται οι ρυθμίσεις για την εισδοχή πολιτών τρίτων χωρών θυμάτων παράνομης εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών. Επιπλέον, περιέχει τις απαραίτητες ρυθμίσεις για την επανένωση οικογενειών αλλά και για τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας. Τέλος, περιλαμβάνει ρυθμίσεις για την εισδοχή μεταναστών με σκοπό την απασχόληση υψηλής εξειδίκευσης.

Το τρίτο μέρος έχει διατάξεις για την κοινωνική ένταξη. Πρόκειται για έναν αρκετά ολοκληρωμένο και συμπυκνωμένο νόμο, καθώς καλύπτει αρκετές περιπτώσεις μεταναστών. Είναι μια ολοκληρωμένη προσπάθεια αποτελεσματικής διαχείρισης των ζητημάτων που απασχολούν τόσο τους μετανάστες, όσο και τη χώρα υποδοχής.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του ν.4251/2014, διαμορφώνονται εκ νέου κάποιες σημαντικές έννοιες προκειμένου να αποσαφηνιστούν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα ακόλουθα:

- *Αλλοδαπός*: πρόκειται για το φυσικό πρόσωπο που είτε δεν έχει ελληνική ιθαγένεια ή είναι ανιθαγενής.
- *Πολίτης τρίτης χώρας*: πρόκειται για το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια, αλλά ούτε την ιθαγένεια άλλου κράτους − μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 20 παράγραφος 1 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- *Μέλος οικογένειας Έλληνα* νοείται:
  - ο/η σύζυγος, ανεξαρτήτως ιθαγένειας,
  - ανεξαρτήτως ιθαγένειας οι κατιόντες, συγγενείς εξ αίματος σε ευθεία γραμμή, των συζύγων, οι οποίοι είναι κάτω των 21 ετών ή ανεξαρτήτως ηλικίας, εφόσον είναι συντηρούμενοι, καθώς και εκείνοι του/της συζύγου, κατά την ανωτέρω διάκριση, ως προς την ηλικία, καθώς και τα τέκνα που έχουν υιοθετηθεί, επίσης κατά την ανωτέρω διάκριση,
  - ανεξαρτήτως ιθαγένειας, οι απευθείας ανιόντες του πολίτη της Ένωσης, καθώς και εκείνοι του/της συζύγου, εφόσον είναι συντηρούμενοι.

- *Ομοιόμορφη Θεώρηση (Visa C):* Μιλώντας για ομοιόμορφη θεώρηση τύπου C, αναφερόμαστε στη θεώρηση που ισχύει για ολόκληρη την επικράτεια των κρατών − μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εφαρμόζουν τις διατάξεις του κοινοτικού κώδικα θεωρήσεων. Η ομοιόμορφη θεώρηση χορηγείται ενόψει διέλευσης από ή πρόθεση παραμονής στην επικράτεια των κρατών − μελών, η οποία δεν υπερβαίνει σε διάρκεια τις 90 ημέρες εντός οποιασδήποτε περιόδου 180 ημερών στο έδαφος των κρατών − μελών της ενισχυμένης συνεργασίας Σένγκεν.
- *Θεώρηση Μακράς διάρκειας (Εθνική θεώρηση − Visa D):* Θεώρηση εισόδου D, είναι η εξουσιοδότηση που χορηγείται από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές για την είσοδο και διαμονή πολιτών τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια για διάστημα που υπερβαίνει τις 180 ημέρες και μπορεί να ανέλθει έως 365 ημέρες, βάσει των αντίστοιχων για το καθεστώς διαμονής πολιτών τρίτων χωρών, εθνικών νομοθετικών ρυθμίσεων ή το ενωσιακό δίκαιο.
- *Βεβαίωση κατάθεσης αίτησης*: Είναι έγγραφο πιστοποίησης προσωρινής νόμιμης διαμονής, διάρκειας ενός έτους, που χορηγείται από τις αρμόδιες υπηρεσίες για την παραλαβή των αιτήσεων των πολιτών τρίτων χωρών που αφορούν σε χορήγηση ή ανανέωση αδειών διαμονής, εφόσον τα απαιτούμενα δικαιολογητικά είναι πλήρη. Η βεβαίωση αυτή δεν παρέχει δικαίωμα κυκλοφορίας εντός της ζώνης Σένγκεν. Δύναται να παρέχει δικαίωμα εξόδου του κατόχου της προς άλλη τρίτη χώρα εκτός κρατών − μελών Σένγκεν, σε έκτακτες περιστάσεις, με απόφαση του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη και ορίζοντας προθεσμία επιστροφής.
- *Άδεια διαμονής*: Πρόκειται για οριστικό τίτλο. Περιλαμβάνει κάθε είδους πιστοποίηση που παρέχεται από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1 παράγραφος 2 περίπτωση α΄ του Κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 1030/2002 του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2002 «Για την καθιέρωση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου για τους πολίτες τρίτων χωρών» (ΕΕ L 157/15.6.2002), όπως κάθε φορά ισχύει, και βάσει της οποίας, επιτρέπεται σε πολίτη τρίτης χώρας να διαμένει νόμιμα στην Ελληνική Επικράτεια.

Επίσης, ο νόμος καθορίζει και τα είδη των αδειών διαμονής ως εξής:

- Άδεια διαμονής για εξαρτημένη εργασία παροχής υπηρεσιών ή έργου. Πρόκειται για πιο συνήθη άδεια διαμονής σε αλλοδαπούς υπηκόους τρίτων χωρών.
- Άδεια διαμονής που χορηγείται σε μέλη οικογένειας Έλληνα.
- Άδεια διαμονής επί μακρόν διαμένοντος.

- Άδεια διαμονής δεύτερης γενιάς.
- Άδεια διαμονής μόνιμου επενδυτή.
- Άδεια διαμονής για εξαιρετικούς λόγους
- Άδεια ως σύζυγος πολίτη τρίτης χώρας με γέννηση τέκνου στην Ελλάδα.

Με τον ν.4251/2014, που ψηφίστηκε επί πρωθυπουργίας Αντώνη Σαμαρά, εισάγεται για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη ένας Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης, ο οποίος αντικαθιστά τις μέχρι τότε ισχύουσες διατάξεις σχετικά με την χορήγηση και ανανέωση αδειών διαμονής. Μεταξύ άλλων επήλθαν τροποποιήσεις που αφορούν στην εισδοχή πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχική εργασία, στις άδειες διαμονής για επενδυτική δραστηριότητα, στην προσωρινή διαμονή και στην απασχόληση με εθνική θεώρηση εισόδου, στην άδεια διαμονής για εξαιρετικούς - ανθρωπιστικούς λόγους, στην ίση μεταχείριση εποχικά εργαζομένων και κατόχων ενιαίας άδειας, στην οικογενειακή επανένωση, καθώς επίσης και στα εξαιρετικής σημασίας ζητήματα που αφορούν στις προϋποθέσεις κτήσης και τους λόγους απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας, τα οποία έχουν απασχολήσει πρόσφατα και την ημεδαπή νομολογία (Δετσαρίδης, 2015).

5.9 Νόμος 4332/2015

Ο νόμος 4332 εκδόθηκε τον Ιούλιο του 2015, με τον τίτλο «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας – Τροποποίηση του Ν.4521/2014 για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις οδηγίες του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2011/98/ΕΕ σχετικά με την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους πολίτες τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους-μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος-μέλος και 2014/36/ΕΕ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχιακή εργασία και άλλες διατάξεις».

Ο νόμος που υιοθετήθηκε επί πρωθυπουργίας Αλέξη Τσίπρα τροποποιεί τις διατάξεις του Κώδικα Ιθαγένειας σχετικά με τους τρόπους απόκτησης ιθαγένειας, ενώ επιπλέον προβλέπει τη σύσταση επιτροπής για τη σύνταξη νέου Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας. Παράλληλα,

περιέχει τροποποιήσεις του Κώδικα μετανάστευσης του 2014 καθώς και διατάξεις ρύθμισης για εκπαιδευτικά ζητήματα (lawspot, 2015).

Στην πράξη ο συγκεκριμένος νόμος επαναφέρει τις ρυθμίσεις που είχαν κριθεί ως αντισυνταγματικές το 2013. Δηλαδή, επανήλθε σε ισχύ η δυνατότητα κτήσης ιθαγένειας λόγω γέννησης και φοίτησης.

Στον βαθμό που επιτρέπει την υπέρβαση του δικαίου του αίματος, ο νόμος αυτός θα παράσχει σταδιακά, σε όλο και περισσότερους, πρόσβαση σε σειρά δικαιωμάτων και παροχών την οποία μέχρι τώρα στερούνταν επειδή η αντίστοιχη νομοθεσία ορίζει ως ανελαστική προϋπόθεσή τους την ελληνική ιθαγένεια. Παραμένει, ωστόσο, αναγκαία η μέριμνα του νομοθέτη για την αναθεώρηση τέτοιων παρωχημένων διατάξεων, ιδίως στον τομέα της εργασίας, πλην όμως ο εκσυγχρονισμός του δικαίου ιθαγένειας θα συρρικνώσει δραστικά τον αριθμό των θιγομένων, τουλάχιστον στις νεότερες ηλικίες (Συνήγορος του Πολίτη, 2015).

5.10 Εγκύκλιος αριθ. 13

Η τελευταία και πιο πρόσφατη προσθήκη του νομικού πλαισίου σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας, είναι η εγκύκλιος αριθ. 13. Η εγκύκλιος τιτλοφορείται ως εφαρμογή των διατάξεων της αριθ. 58114/22.12.2016 απόφασης του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής «Ανακαθορισμός αρμόδιων αρχών έκδοσης αδειών διαμονής που χορηγούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19 του ν. 4251/2014, όπως ισχύει».

Όπως γίνεται κατανοητό και από τον τίτλο, η συγκεκριμένη εγκύκλιος αφορά στις άδειες διαμονής και τη διαδικασία της έκδοσής τους. Σύμφωνα με αυτή, από τις 3 Απριλίου 2017 η αρμοδιότητα έκδοσης των αδειών διαμονής, οι οποίες χορηγούνται για εξαιρετικούς λόγους, μεταφέρεται από τη Διεύθυνση Μεταναστευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, στις Υπηρεσίες Αλλοδαπών και Μετανάστευσης των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων.

Σκοπός αυτής της αλλαγής είναι η διευκόλυνση των πολιτών τρίτων χωρών, οι οποίοι πλέον δεν είναι αναγκασμένοι να μεταβούν στην Αθήνα προκειμένου να ζητήσουν να υπαχθούν στη ρύθμιση. Επιπλέον με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται καταμερισμός των αιτήσεων σε διαφορετικά σημεία υποδοχής, άρα και ταχύτερη εξέταση των φακέλων.

Επί της ουσίας, οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις της χώρας αναλαμβάνουν εξ' ολοκλήρου την αρμοδιότητα εξέτασης και έκδοσης των αδειών διαμονής όλων των πολιτών τρίτων χωρών που διαμένουν μη νόμιμα στη χώρα, ανεξαρτήτως εάν οι πολίτες τρίτων χωρών κατείχαν μία ή περισσότερες άδειες διαμονής εντός της τελευταίας δεκαετίας ή δεν κατείχαν ποτέ τίτλο διαμονής ωστόσο αποδεικνύουν μακρόχρονη διαμονή και ανάπτυξη ισχυρών δεσμών με τη χώρα.

Η εν λόγω εγκύκλιος αναφέρει εκτενώς τις προϋποθέσεις, τις ειδικές περιπτώσεις αλλά και τους τρόπους απόδειξης των προϋποθέσεων από τους πολίτες τρίτων χωρών. Πρόκειται για μια προσπάθεια αμεσότερης εξυπηρέτησης των αλλοδαπών πολιτών που διαμένουν στη χώρα χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα και για μια απόπειρα επίλυσης ενός από τα μείζονα ζητήματα της μεταναστευτικής πολιτικής της Ελλάδας.

6. Συμπεράσματα - Προοπτικές

Οι μετανάστες είναι μια ευπαθής πληθυσμιακή ομάδα που χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης στις σύγχρονες συνταγματικές δημοκρατίες, καθώς τελούν σε καθεστώς περιορισμένης προσβασιμότητας σε επιμέρους δικαιώματα, εξαιτίας διαφόρων κατηγοριών προσκομμάτων διοικητικού, γεωγραφικού, επικοινωνιακού ή κοινωνικο-πολιτισμικού τύπου (ΕΚΚΕ, 2008).

Ύστερα από την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, θα μπορούσαμε να πούμε πως οι μεταναστευτικές ροές γνώρισαν την παγκοσμιοποίηση, υπό την έννοια ότι σημειώθηκαν μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών μεταξύ χωρών. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, καθώς και η στάση της χώρας έναντι αυτών των καθεστώτων, την κατέστησε προορισμό για πλήθος μεταναστών.

Ωστόσο, ως χώρα υποδοχής ήταν εντελώς απροετοίμαστη. Δεν υπήρχε μεταναστευτική πολιτική ικανή να αντιμετωπίσει τα κύματα των μεταναστευτικών ροών, ενώ οι πρώτες προσπάθειες δημιουργίας μίας πολιτικής είχαν στο επίκεντρό τους την αμυντική αντιμετώπιση του φαινομένου με «αστυνομική» φιλοσοφία. Όταν με την πάροδο των χρόνων έγινε αντιληπτό πως η χώρα θα πρέπει να αντιμετωπίσει ριζικά το πρόβλημα, τότε ξεκίνησε ο πρώτος κύκλος νομιμοποιήσεων, με τους έως τότε μετανάστες που είχαν εισέλθει με μη νόμιμο τρόπο στη χώρα να λαμβάνουν άδειες παραμονής και να αρχίζουν να ενσωματώνονται στην ελληνική κοινωνία. Μετά από χρόνια ακολούθησαν κι άλλα δύο προγράμματα νομιμοποιήσεων μεταναστών, που θεωρητικά από τη μία στιγμή στην άλλη περνούσαν από την «παρανομία» στην «νομιμότητα».

Στην ελληνική οικονομία, όμως, είχαν ενσωματωθεί πολύ νωρίτερα, σχεδόν αμέσως μετά την άφιξή τους στην χώρα. Όπως προαναφέρθηκε, υπήρχαν πολλές δουλειές τις οποίες οι γηγενείς δεν ήταν πρόθυμοι να τις κάνουν, αλλά οι μετανάστες δεν είχαν πρόβλημα να ασχοληθούν με αυτές στην προσπάθεια επιβίωσής τους. Το εργατικό κόστος σε αρκετούς τομείς της οικονομίας μειώθηκε με το εργατικό δυναμικό να γίνεται πιο ευέλικτο, αλλά ταυτόχρονα η κατανάλωση στο σύνολο της οικονομίας αυξήθηκε, οδηγώντας την σε υψηλότερα επίπεδα.

Παρόλα αυτά, στις αρχές του 21ου αιώνα η Ελλάδα παρέμενε μία χώρα που δεν μπορούσε να διαχειριστεί σωστά τις μεταναστευτικές εισροές. Τα προγράμματα νομιμοποίησης των μεταναστών συνεχίστηκαν, ενώ δειλά – δειλά ξεκίνησαν και οι προσπάθειες να διευκολυνθεί η παροχή υπηκοότητας και γενικότερα να βελτιωθούν οι συνθήκες κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Τα αποτελέσματα των νομοθετικών πρωτοβουλιών δεν ήταν ποτέ τα επιδιωκόμενα.

Η χώρα, όμως, είναι η βασική πηγή εισόδου προς την Ευρωπαϊκή Ένωση για όσους έρχονται από την Ανατολή, ενώ το πέρασμα από τα ελληνικά νησιά και από τα σύνορα του Έβρου γινόταν με μεγάλη ευκολία. Έτσι, η Ελλάδα βρέθηκε στην πρώτη γραμμή υποδοχής των πρόσφατων μεταναστευτικών ροών από τη Μέση Ανατολή που προκλήθηκαν με αφορμή την εμπόλεμη κατάσταση στη Συρία. Η προσφυγική κρίση που ξέσπασε επηρέασε την Ελλάδα και ταυτόχρονα παρέσυρε σαν ντόμινο και άλλες χώρες-προορισμούς των μεταναστών.

Δυστυχώς, η Ελλάδα ποτέ δεν αντιμετώπισε την προσφυγική κρίση ως ελληνικό πρόβλημα. Με το πρόσχημα του δήθεν ευρωπαϊκού προβλήματος, σχεδίαζε την πολιτική της επιφανειακά. Αν αναλογιστεί κανείς ότι το σύστημα ασύλου έχει τεθεί σε λειτουργία από το 2010, ωστόσο εξακολουθεί να μην υπάρχει σύστημα ασύλου, μπορεί εύκολα να καταλάβει πόσο μη αποτελεσματική έχει φανεί η χώρα στο ζήτημα.

Από την άλλη πλευρά, ο τρόπος που αντιμετωπίζονται οι παράνομα εισερχόμενοι μετανάστες, καθώς και οι χώροι και οι συνθήκες κράτησης των αιτούντων ασύλου, οι οποίες πολλές φορές είναι απάνθρωπες. Αυτή ήταν κυρίως η κατάσταση με τα «κέντρα κράτησης» που αρχικώς είχαν δημιουργηθεί έχοντας ως στόχο την απομάκρυνση των μη νόμιμων μεταναστών από τα αστικά και μη αστικά κέντρα.

Την περίοδο του 2012, η κυβέρνηση αποφασίζει να υιοθετήσει μια πιο σκληρή πολιτική αναφορικά με τη μη νόμιμη μετανάστευση. Προκειμένου να έχει καλύτερο έλεγχό της εφαρμόζει τη λεγόμενη επιχείρηση ΑΣΠΙΔΑ στα σύνορα αλλά και τον Ξένιο Δία στις πόλεις. Περίπου 2.000 συνοριοφύλακες στέλνονται στα σύνορα. Παράλληλα, αυξάνει την περίοδο κράτησης των μη νόμιμα εισερχόμενων μεταναστών σε 12 μήνες και αργότερα σε 18, ενώ η υποχρέωση εγκατάλειψης της χώρας αλλάζει από 30 μέρες σε 7 (Μαυρομμάτης, 2015).

Λίγα χρόνια αργότερα, η αλλαγή κυβερνητικού συνασπισμού στην εξουσία, έφερε και αλλαγή στην φιλοσοφία απέναντι στο μεταναστευτικό. Από την πολιτική της κράτησης, η Ελλάδα

περνάει στην πολιτική της μη – ύπαρξης κλειστών δομών. Με την δημιουργία των «Κέντρων Πρώτης Υποδοχής» επιδιώχθηκε η καλύτερη διαχείριση των μικτών ροών (μεταναστών και προσφύγων) στα σημεία εισόδου της χώρας. Αφορούν όλους τους νεο-εισερχομένους, προκειμένου να γίνει μια πρώτη καταγραφή και ταυτοποίησή τους (διαπίστωση προφίλ και αναγκών), εντοπισμός των αιτούντων άσυλο, διεξαγωγή ιατρικού ελέγχου και παροχή απαραίτητης μέριμνας όπου χρειάζεται (UNHCR, 2012). Αυτή η αλλαγή πολιτικής συνέπεσε και με τον μεγάλο κύμα μετανάστευσης του 2015, γεγονός που μετέτρεψε το μεταναστευτικό πρόβλημα από ελληνικό, σε ευρωπαϊκό.

Το μεταναστευτικό ζήτημα, πέρα από τις όποιες δυσκολίες και δυσλειτουργίες προκαλεί, θα μπορούσε μέσα από τη στοχευμένη και ορθή αξιοποίησή του να δημιουργήσει σειρά ευκαιριών τόσο για τους ίδιους τους μετανάστες, όσο και για τις χώρες υποδοχής.

Αρχικά και προκειμένου να εξομαλυνθεί η εισροή των μεταναστευτικών ροών, θα πρέπει να υπάρξει συνεργασία και ενιαία στρατηγική αντιμετώπισης μεταξύ του συνόλου των χωρών που απαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η πολιτική και επιστημονική συζήτηση επί των ζητημάτων «εμβάθυνσης» (έναντι της «διεύρυνσης» που έχει παγώσει) της Ε.Ε. δοκιμάζεται στο μεταναστευτικό. Υπενθυμίζεται ότι η οικονομική κρίση αποτέλεσε το πρώτο πεδίο οξείας αντιπαράθεσης πάνω στο ζητούμενο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, με το μεταναστευτικό να οδηγεί στη συζήτηση κατά πόσο αποτελεί «εθνικό» ή «ευρωπαϊκό» ζήτημα προς αντιμετώπιση.

Δεύτερο ζητούμενο είναι η ύπαρξη συνεργασίας μεταξύ των χωρών αποστολής και εισδοχής των μεταναστών. Βασικό πρόβλημα αποτελεί η παράνομη μετανάστευση. Σύμφωνα με έρευνα του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής, το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης στην Ευρώπη τείνει να γίνει μακροχρόνιο φαινόμενο και όχι κάτι προσωρινό που μελλοντικά πρόκειται να εκλείψει. Η Ελλάδα είναι μία από τις κυριότερες πύλες εισόδου μεταναστών στην Ευρώπη, παρόλα αυτά δεν εφαρμόζει ένα συγκροτημένο σχέδιο αντιμετώπισης του προβλήματος.

Το 2002 πραγματοποιήθηκε συμφωνία με την Τουρκία για τους παράνομα εισερχόμενους μετανάστες, σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες που θα περνούσαν παρατύπως τα σύνορα της Ελλάδας θα επέστρεφαν στην Τουρκία. Ωστόσο, και αυτή η συμφωνία δεν τηρείται όπως πρέπει, με αποτέλεσμα την αύξηση του φαινομένου.

Μελλοντικά θα πρέπει να περιοριστεί το φαινόμενο, δίνοντας οικονομικά κίνητρα στις χώρες αποστολής των μεταναστών προκειμένου να τους «συγκρατήσουν» εντός των δικών τους συνόρων, εφαρμόζοντας συστηματικούς ελέγχους κατά την έξοδο των μεταναστών από τη χώρα. Όπως και στο ζήτημα της εσωτερικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έτσι και στην περίπτωση αυτή δημιουργείται η ευκαιρία δημιουργίας ενός σταθερού περιβάλλοντος συνεργασίας με τις χώρες που βρίσκονται στα σύνορα της Ε.Ε., αλλά και με χώρες που αποτελούν ζώνες μη – μελών εντός της.

Στη δεύτερη περίπτωση βρίσκονται οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, των οποίων η ενταξιακή διαδικασία έχει παγώσει προσωρινά και οι οποίες αποτέλεσαν έναν βασικό «μεταναστευτικό διάδρομο» προς τα κράτη μέλη της Ε.Ε. που βρίσκονται στην Κεντρική και στη Βόρεια Ευρώπη.

Όσον αφορά στις ευκαιρίες και στις προκλήσεις στο εσωτερικό των χωρών υποδοχής των μεταναστών, εγείρονται σημαντικά ζητήματα. Πρώτα από όλα η αντιμετώπιση προβλημάτων που σχετίζονται με την προσωρινή διαμονή σε κέντρα φιλοξενίας, η σίτιση και η ένδυση των μεταναστών, τα οποία αποτελούν ανθρωπιστικό ζητούμενο. Σε δεύτερο επίπεδο η ομαλή ενσωμάτωση σε όρους κοινωνικούς, αξιακούς, κουλτούρας και συμμετοχής στην εθνική αγορά εργασίας, η οποία αποτελεί πρόκληση.

Μεγάλης σημασίας είναι και η εκπαίδευση των μεταναστών. Μέσα από την κατοχύρωση της πρόσβασης των αλλοδαπών μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα, θα δοθεί η ευκαιρία στους αλλοδαπούς μαθητές να αξιοποιήσουν τη «διπλή κουλτούρα» και να ανταπεξέλθουν επιτυχώς στις σχολικές τους υποχρεώσεις, αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Επιπλέον, η διαπολιτισμικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος θα ωφελήσει και τους γηγενείς, αποτελώντας «εργαλείο» ομαλής προσαρμογής και ενσωμάτωσης των πολιτών τρίτων χωρών για μαθητές και εκπαιδευτικούς.

Πέραν αυτών, θα πρέπει να δοθούν επιπλέον κίνητρα για μόνιμη και οικογενειακή εγκατάσταση των μεταναστών στην Ελλάδα. Θα πρέπει να ληφθούν αποφάσεις που θα κατοχυρώνουν τους μετανάστες σε ζητήματα ασφάλισης, συνταξιοδότησης, αλλά και ευκαιρίες επιστροφής στις χώρες καταγωγής τους, όταν οι συνθήκες το επιτρέψουν (π.χ. για τις περιπτώσεις εμπόλεμων ζωνών ή πολιτικών προσφύγων).

Επίσης, η λήψη μέτρων ώστε να αποφευχθεί η «γκετοποίηση» συγκεκριμένων περιοχών όπου έχουν εγκατασταθεί μετανάστες κάτω από άσχημες συνθήκες διαβίωσης, θα διασφαλίσει καλύτερες συνθήκες για τους ίδιους αλλά και αίσθημα ασφάλειας για όλους.

Κατά καιρούς έχουν ακουστεί απόψεις ότι η μετανάστευση μπορεί να συμβάλει θετικά στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας και των εθνικών οικονομιών των χωρών υποδοχής, αλλά και στην επίλυση προβλημάτων που σχετίζονται με τη γήρανση του πληθυσμού της Ευρώπης και του ασφαλιστικού/συνταξιοδοτικού ζητήματος. Παρά τον αμφιλεγόμενο χαρακτήρα των δηλώσεων αυτών, η πραγματικότητα αναδεικνύει πως οι μετανάστες/πρόσφυγες αποτελούν μία υπαρκτή πραγματικότητα στο εσωτερικό όλων των ευρωπαϊκών χωρών.

Ανοίγονται λοιπόν οι επιλογές του (α) να οριστούν τα κριτήρια και οι κανόνες ενσωμάτωσης προς όφελος και των ίδιων και του κοινωνικού συνόλου ευρύτερα, (β) να επιλεγεί η «τακτική της αγνόησης» του ζητήματος που ουσιαστικά θα οδηγήσει τους ανθρώπους αυτούς στην προσπάθεια επιβίωσης/ενσωμάτωσης με δικές τους ενέργειες, προς όφελος των ιδιωτών (π.χ. ανασφάλιστη εργασία προς όφελος του επιχειρηματία) και με απρόβλεπτη εξέλιξη στο ζήτημα της ομαλής συνύπαρξης με τους γηγενείς και (γ) να ακολουθηθεί «σκληρή γραμμή αντιμετώπισης» με εγκλεισμούς σε καταυλισμούς και περιθωριοποίηση των ατόμων.

Το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και οι μελλοντικές νομοθεσίες θα πρέπει να αντανακλούν τη στρατηγική αυτή απόφαση, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ασάφειες που επιτρέπουν παρερμηνείες ή πολλαπλές ερμηνείες, επί της ουσίας συμβάλουν στη λογική της «αγνόησης» ενός υπαρκτού ζητήματος. Δεν «κερδίζεται» χρόνος μέσω της λογικής αυτής (π.χ. ώστε να αποφασίσει σε κεντρικό επίπεδο η Ε.Ε. τι θα κάνει), αλλά «χάνεται» χρόνος σε όρους ενσωμάτωσης και ομαλής επίλυσης του ζητήματος.

Βιβλιογραφία

Βαρβιτσιώτης, Ι. Μ. & Καμπούρογλου, Γ. (2006). «*Η μεταναστευτική πολιτική της Ευρώπης*». Βρυξέλλες: Έκδοση της Κοινοβουλ. Ομάδας ΕΛΚ-ΕΔ, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Βρέλλης, Σ. (2003). «*Δίκαιο αλλοδαπών*». 2η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

ΓΕΕΘΑ (1923). Ανακτήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2017, από http://www.geetha.mil.gr/media/Thesmika_Keimena/GEETHA/diethnh/3%20SYNTHIKI%20EIRHNHS%20LWZANIS.pdf

Δετσαρίδης, Χ. (2015). «Ο Κώδικας Μετανάστευσης και ο Κώδικας Ιθαγένειας». Περιγραφή. Ανακτήθηκε στις 2 Φεβρουαρίου 2018, από https://www.nb.org/greek/o-kodikas-metanasteysis-o-kodikas-ithageneias.html

Δρεττάκης, Μ. (2006). «*Ξεπέρασαν το 5% του μαθητικού πληθυσμού τα παιδιά παλιννοστούντων και μεταναστών στα σχολεία*». Σύγχρονη εκπαίδευση. Νο. 113, Ιούλιος - Αύγ., 2001. σελ.38-44.

Εγκύκλιος αριθ. 13 (2017). «Εφαρμογή των διατάξεων της αριθ. 58114/22.12.2016 απόφασης του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής «Ανακαθορισμός αρμόδιων αρχών έκδοσης αδειών διαμονής που χορηγούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19 του ν.4251/2014, όπως ισχύει». Ανακτήθηκε στις 15 Ιανουαρίου 208, από http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/egk13-280317.pdf

ΕΚΚΕ (1999). «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής». Αθήνα: ΕΚΚΕ.

ΕΚΚΕ - Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής (2005). «Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004». Αθήνα: ΕΚΚΕ.

ΕΚΚΕ (2008). «Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο». Αθήνα: ΕΚΚΕ. Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου 2018, από https://www.ekke.gr/publications/wp/wp18.pdf

ΕΛΣΤΑΤ (2014). «Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. Μετανάστευση». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από https://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/A1602_SAM03_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf/ff20c3ba-54eb-4613-9044-0ddd9c9aa94a

ΕΛΣΤΑΤ (2014). Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. «Στατιστικά Αποτελέσματα για το λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα των μεταναστών από χώρες εξωτερικού». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/A1602_SAM07_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf/05d1cf8a-231d-4a8c-a06e-8e57de637880

Ηνωμένα Έθνη (1951). Σύμβαση της Γενεύης. Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από https://www.unric.org/html/greek/pdf/refugeeconvention-GRE.pdf

ΙΜΕΠΟ (2007). «*Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξή του*», Αθήνα: European Profiles Α.Ε..

ΙΝΕ / ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ (2003). «Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική». Ανακτήθηκε στις 28 Δεκεμβρίου 2017, από https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/02/files/MELETH_15.pdf

Καβουνίδη, Τ. (2002). «*Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών. Το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998*». Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα.

Κάτσικας, Χ. & Πολίτου, Ε. (2005). «*Εκτός "τάξης" το "διαφορετικό"*». Αθήνα: Gutenberg.

ΚΕΜΟ (2004). «*Η Ελλάδα της Μετανάστευσης*». Αθήνα: Κριτική.

Κοιλιάρη, Α. (1997). «*Ξένος στην Ελλάδα - Μετανάστες γλώσσα και κοινωνική ένταξη, στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες ομιλητές*». Αθήνα: Παρατηρητής.

Κοντιάδης, Ξ. & Παπαθεοδώρου, Θ. (2007). «*Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής*». Αθήνα: Παπαζήση.

Κοτζαμάνης, Β. & Καρκούλη, Α. (2016). «Οι μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία: ένταση και βασικά χαρακτηριστικά των παρατύπως εισερχομένων ως και των αιτούντων άσυλο». Ανακτήθηκε στις 5 Ιανουαρίου 2018, από www.tovima.gr/files/1/2016/04/metanaroes.pdf

Κωτούλας, Ι. (2013). «Η αντισυνταγματικότητα του Ν. 3838/2010 για την ιθαγένεια και το νέο πλαίσιο». Το Βήμα. Ανακτήθηκε στις 10 Ιανουαρίου 2018, από http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=498925

Μαρβάκης, Α., Παρσάνογλου, Δ. & Παύλου, Μ. (2001). «*Μετανάστες στην Ελλάδα*». Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού Νίκος Πουλαντζάς. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαυρομμάτης, Γ. (2015). «Το νέο ως παλαιό 2015». Power Point, διάλεξη.

Μουσούρου, Λ. Μ. (2003). «*Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*». Αθήνα: Gutenberg.

Μπάγκαβος, Χ. & Παπαδοπούλου, Δ. (2006). «*Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*». Αθήνα: Gutenberg.

Ναξάκης, Χ. & Χλέτσος, Μ. (2003). «*Μετανάστες και μετανάστευση*». Αθήνα: Πατάκη.

Νόμος 4310 (1929). Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://6dim-diap-elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/06_MetanastevtikhPolitikh/n4310-1929.pdf

Νόμος 1975 (1991). «Είσοδος-έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://6dim-diap-elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/06_MetanastevtikhPolitikh/n1975-1991.pdf

Νόμος 2910 (1991). «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση κι άλλες διατάξεις». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://6dim-diap-elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/06_MetanastevtikhPolitikh/nomos_2910.pdf

Νόμος 3386 (2005). «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://6dim-diap-elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/06_MetanastevtikhPolitikh/nomos_3386.pdf

Νόμος 3536 (2007). «Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπόν ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης & Αποκέντρωσης». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://6dim-diap-

elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/06_MetanasteytikhPolitikh/nomos_3536.pdf

Νόμος 3838 (2010). «Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://6dim-diap-elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/06_MetanasteytikhPolitikh/nomos_3838.pdf

Νόμος 4018 (2011). «Αναδιοργάνωση του συστήματος αδειοδότησης για τη διαμονή αλλοδαπών στη χώρα υπό όρους αυξημένης ασφάλειας». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/377

Νόμος 4251 (2014). «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις». Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2017, από http://6dim-diap-elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/06_MetanasteytikhPolitikh/n4251_2014.pdf

Παπαδής, Κ. (1998). «Πώς θα νομιμοποιήσετε τους αλλοδαπούς σας». Ανακτήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου, από http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=94871

Παπαδόπουλος, Α. (2015). «Οι Θεωρίες της Μετανάστευσης και η Ερμηνεία του Μεταναστευτικού Φαινομένου» Power Point. Ανακτήθηκε από το Open Class του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου

Παπαθεοδώρου, Θ. (2007). «*Νομικό καθεστώς αλλοδαπών*». Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Παπασιώπη - Πασιά, Ζ. (1987). «*Δίκαιο ιθαγένειας. Κτήση και απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας*». Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Παπασιώπη - Πασιά, Ζ. (2007). «*Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών*». 3η έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλα.

Πουλαράκης, Ε. Ι. & Ψωμιάδη, Ε. Χ. (2010). «*Δίκαιο Αλλοδαπών. Ερμηνεία & Νομολογία κατ' άρθρο. Υποδείγματα με σχόλια & παρατηρήσεις*». 2η έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ρομπόλης, Σ. (2005). «Κοινωνική ασφάλιση: Η διαρκής κρίση και οι προοπτικές». Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Σαμπατάκου, Ε. (2006). «*Κοινωνική και Οικονομική Ενσωμάτωση των Μεταναστών και Μεταναστριών στην Ελλάδα*». Αθήνα: Πυθαγόρας.

Συνήγορος του Πολίτη (2015). «Καταπολέμηση των διακρίσεων». Ανακτήθηκε στις 25 Ιανουαρίου 2018, από https://www.synigoros.gr/resources/ee2015-12-diakriseis.pdf

Συνήγορος του Πολίτη (2018). Ομογένεια/Ιθαγένεια. Ανακτήθηκε στις 3 Φεβρουαρίου 2018, από https://www.synigoros.gr/?i=foreigner.el.omogeneia-ithageneia

Τριανταφυλλίδου, Α. (2005). «Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις». Ανακτήθηκε στις 28 Δεκεμβρίου 2017, από http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/07/triand.pdf

Χαλιάπα, Α. (2009). «Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Η προβληματικής της δεύτερης γενιάς». Ανακτήθηκε στις 20 Δεκεμβρίους 2017, από http://estia.hua.gr/file/lib/default/data/8286/theFile

Χάντινγκτον, Σ. Π. (1999). «*Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*». Αθήνα: Terzo Books.

Bommes, S., & Sciortino, G. (2011). In lieu of a conclusion: steps towards a conceptual framework for the study of irregular migration. Στο M. Bommes, & G. Sciortino (Επιμ.), Foggy Social Structures:Irregular migration, European labour markets and the welfare state. (σσ. 213-228). Amterdam: Amsterdam University Press.

Cavounidis, J. (2004). “Migration to Greece from the Balkans”. South Eastern Journal of Economics 2, σ. 37. Ανακτήθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 2017, από http://www.asecu.gr/Seeje/issue03/cavounidis.pdf

Dauvergne, C. (2004). Sovereignty, migration and the rule of law in global times. Στο *Modern Law Review*. New Jersey, σσ. 588-615. Ανακτήθηκε στις 23 Δεκεμβρίου, από https://www.jstor.org/stable/3699155?seq=1#page_scan_tab_contents

Gropas, R. & Triandafyllidou (2007). Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourses, Athina: ELIAMEP. Ανακτήθηκε στις 7 Ιανουαρίου 2018, από http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/en/2008/05/greece_report_multicultural_discourses_final.pdf

Lawspot (2015). «Δημοσιεύθηκε ο νόμος 4332/2015 για την ιθαγένεια». Ανακτήθηκε στις 9 Ιανουαρίου από https://www.lawspot.gr/nomika-nea/dimosieythike-o-nomos-4332-2015-gia-tin-ithageneia

Piore, M. J. (1979). "Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies”. New York: Cambridge University Press.

Ribas-Mateos, N. (2004). “How can we understand immigration in southern Europe?”. Journal of Ethnic Migration Studies, Issue 30, pp. 1045-1063.

Schnapper, D. (1991). “La France de l'integration Sociologie de la nation en 1990”. Paris: Gallimard.

Stark, O. & Bloom, D. (1985). “The New Economics of Labor Migration”. The American Economic Review, Issue 75, pp. 173-178. Ανακτήθηκε στις 12 Ιανουαρίου 2018, από http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/SummerSchool2013/readings/Kaczmarczyk_Reading%206.pdf

Triandafyllidou, A. (2010). “Irregular migration in Europe in the early 21st century”. Athens: Ashgate, pp. 1-21. Ashgate.

UNHCR (2005). «Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας». σσ. 89. Ανακτήθηκε στις 5 Φεβρουαρίου 2018, από http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba87e572

UNHCR (2012). «Συμβολή στο διάλογο για το μεταναστευτικό και το άσυλο». σσ . 2-10. Ανακτήθηκε στις 5 Φεβρουαρίου 2018, από https://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/News/2012/positions/2012_Migration___Asylum_GR.pdf

VPRC (2006). Η ελληνική νομοθεσία για τη μετανάστευση: Η εξέλιξη μιας πολιτικής ελέγχου.